

Gïelelutnjeme – Giellalåpptim – Giellalokten

Sametingets strategier for samiske språk

GÏELELUTNJEME
GIELLALÅPPTIM
GIELLALOKTEN

SÁMEDIGGI
SAMETINGET

Ávjovárgeaidnu 50
9730 Kárášjohka/Karasjok
Telefon: +47 78 47 40 00
samedigg@samediggi.no
www.samediggi.no

Sámediggi 2018

Layout og trykk: Bjørkmanns, Alta

*Sámegiella, gollegiella
váibmogiella lieddugođii
ođđa lávlla váimmus čuodjá
vuoitit áigut giellaroasu
goavvi dálvi vássán lea
beaivváš báitá balvvaid sis
orru geassi boahtimin.*

Elli Kirste Nystad

Urfolk har rett til å gjenopplive, bruke og utvikle sin historie, sitt språk, sine muntlige overleveringer, sine filosofier, sitt skriftsystem og sin litteratur, og å videreføre samme til nye generasjoner, og har også rett til å fastsette og beholde sine egne navn på og betegnelser for lokalsamfunn, steder og personer.

(Artikkel 13.1 i FNs erklæring om urfolks rettigheter)

Innhold

Forord	6
Vår visjon	8
Situasjonen for samiske språk	9
Sentrale aktører i en helhetlig språkpolitikk	9
Målene i Gieleslutnjeme – Giellalåpptom – Giellalokten	10
1 Innsatsområde: Språktilbud for barn og unge	11
1.1 Opplæringstilbud for barn og unge	11
Strategi for språk, lesing og skriving – språkløyper	11
Grenseoverskridende barnehage- og skolesamarbeid	12
Sametinget vil:	13
1.2 Språkarenaer og språklig støtte i nærmiljøet	13
Språkleir	13
Nye språkarenaer	13
Sametinget vil:	14
1.3 Samiskspråklig medietilbud	14
Digital plattform	14
Samisk barne-tv og applikasjoner	15
Film og serier for barn og unge	15
Dubbing av barnefilmer	15
Sametinget vil:	16
1.4 Samiskspråklig litteraturtilbud for barn og unge	16
Skrive- og leselestprogrammer	16
Oversetting av populærlitteratur – både for barn og ungdom	17
Lydbok og e-bøker	17
Sametinget vil:	17
1.5 Kulturtilbud for barn og unge	17
Sametinget vil:	18
1.6 Samiskspråklig helsetilbud for barn og unge	18
Barns møte med helsestasjonen	18
Ungdommenes møte med helsestasjonen	19
Sametinget vil:	19
2 Innsatsområde: Synliggjøring og samarbeid	20
2.1 Synliggjøring av samiske språk nasjonalt og internasjonalt	20
Det internasjonale året for urfolksspråk	20
Språkkonferanse	20
Stedsnavn symposium	21
Samisk språkuke	21
Sametinget vil:	21
2.2 Språkløft i samfunnet	21
Sametinget vil:	22
2.3 Synliggjøring av samiske språk gjennom informasjonsmateriell	22
Sametinget vil:	23
2.4 Synliggjøring av samiske språk gjennom media og litteraturtilbud	23
Sametinget vil:	24

2.5	Skilting på samiske språk	24
	Sametinget vil:	24
2.6	Samiske stedsnavn	24
	Sametinget vil:	25
2.7	Terminologiutvikling	25
	Sametinget vil:	25
2.8	Samiske språk og bruk av IKT	25
	Sametinget vil:	26
2.9	Kartlegge bruken av samiske språk	26
	Sametinget vil:	26
2.10	Samarbeid med private og offentlige aktører	27
	Sametinget vil:	27
2.11	Samarbeid med samiske språksentre	28
	Sametinget vil:	29
2.12	Samarbeid med samiske næringer	29
	Inn på tunet og Ut på vidda – lærings- og omsorgsbaserte tjenester i landbruket og reindrifta	29
	Sametinget vil:	30
2.13	Samarbeid med regjeringen	30
	Utviklingsprogrammer for de samiske språkene	30
	Samisk språkområde	31
	Språkressursentre	31
	Samisk språkombud og klagefunksjon	33
	Statlige tolke- og oversettingstjenester for de samiske språkene	33
	Sametinget vil:	34
3	Innsatsområde: Kompetanseheving og rekruttering	35
3.1	Kompetanseheving i kommunal og offentlig forvaltning	35
	Sametinget vil:	36
3.2	Kompetanseheving innenfor helsesektoren	36
	Sametinget vil:	37
3.3	Kompetanseheving innenfor opplæring	37
	Barnehage	37
	Grunnopplæring	38
	Sametinget vil:	38
3.4	Kompetanseheving innenfor justissektoren	39
	Sametinget vil:	39
3.5	Kunnskap og forskning	39
	Sametinget vil:	40
3.6	Rekruttering til opplæring i samiske språk – helhetlig opplæringstilbud	40
	Sametinget vil:	41
3.7	Rekruttering av samiskspråklige til høyere utdanning innenfor ulike fagområder	41
	Sametinget vil:	43

Forord

Alle språk har sitt individuelle særpreg og verdi, og alle er like tjenlige uttryksmidler for dem som bruker dem. Mellom halvparten og to tredjedeler av verdens befolkning er til en viss grad tospråklige, og et betydelig antall er flerspråklige. I verdensmålestokk er derfor flerspråklighet et typisk trekk ved det å være menneske. I likhet med biologisk mangfold er språklig og kulturelt mangfold et gode i seg selv.

Sametinget viser vei til bruk og utvikling av samisk språk. Sametinget har et særskilt ansvar til å fremme samisk språk og likestillingen mellom de samiske språkene.

Språk er en grunnleggende ferdighet hos oss mennesker. Språk utvikles fra vi blir født og følger oss gjennom hele livet. Gjennom språk kan vi kommunisere med omverden, uttrykke følelser, tanker og drømmer, skape samhandling og forstå verden omkring oss. Språket har betydning for vår identitetsutvikling og identitetsfølelse, og sier noe om hvem vi er som mennesker. Språk vil også ha betydning for vår motoriske, sosiale og emosjonelle utvikling. Språk er med andre ord avgjørende for oss mennesker. Vi kan lære ett eller flere språk i løpet av livet. Felles for oss alle er at god språkopplæring vil ha betydning for resten av livet.

Samiske språk er viktig for den enkelte språkbruker, for den samiske befolkningen og for utviklingen av det samiske samfunnet. Samiske språk handler ikke bare om kommunikasjon, men er nært knyttet til samisk identitet, kulturarv og tilhørighet. Samiske språk er et symbol på vårt fellesskap, vår arv og vårt bånd til våre forfedre. Gjennom språket vokser det frem en tilhørighet, uavhengig av hvilket samisk språk man behersker eller hvor lite eller hvor mye man behersker språket.

Samisk språkpolitikk handler derfor både om å ta tilbake et tapt språk, og utvikling av samiske språk i de områder hvor samisk brukes i dagliglivet. Til tross for ulike språksituasjoner binder språket oss sammen gjennom et felles ønske om bevaring, utvikling og styrking av samiske språk. Samisk språkpolitikk handler også om rammebetingelser, lovreguleringer og om hverdagen for språkbrukere. Samiske språk berører alle samfunnsområder, og en god språkpolitikk må gjenspeile dette. Sametinget ønsker at samiske språk høres, brukes og synes i samfunnet, og Sametingets språkstrategi – *Giielelutnjeme – Giellalåpptim – Giellalokten* legger fokus på synliggjøring, utvikling, rekruttering og kompetanseheving på alle nivå. Det vil være en særlig satsning på språktilbud for barn og unge. *Giielelutnjeme – Giellalåpptim – Giellalokten* setter også fokus på samarbeid og samordning mellom institusjoner, organer og organisasjoner som jobber med samiske språk.

I arbeidet med dette dokumentet vektlegges behovene i samfunnet. Språkutvalget har i VAT 2016:18 *Vájmo giella* redegjort for situasjonen for de samiske språkene og pekt på en rekke utfordringer språkene står ovenfor. Rapporten konkluderer med at det er behov for innsats for de samiske språkene på ulike nivåer i samfunnet, og det legges særlig vekt på barn og unges språkrettigheter. Dette dokumentet tar utgangspunkt i språkutvalgets rapport, og vil således ikke omtale språksituasjonen eller dagens utfordringer.

Våre erfaringer fra språkarbeidet, er at språk engasjerer og berører alle. VAT 2016:18 *Vájmo giella* var ute til bred høring, og det kom inn over 100 høringsuttalelser til rapporten. Sametinget ser viktigheten

av å involvere det samiske samfunnet i arbeidet med samiske språk, og engasjerte deltakere fra ulike samiske miljø har gitt oss råd og innspill til dette dokumentet gjennom åpne innspills møter høsten 2018. Det har også vært mulig å sende inn skriftlige innspill. I tillegg har Sametingets eldreråd og Sametingets ungdomspolitiske utvalg bidratt med synspunkter, råd og forslag i dette arbeidet.

Hensikten med denne strategien er å samle alle gode forslag til tiltak fra Váimo giella, våre egne erfaringer og eksisterende tiltak i en helhetlig språksatsning. VAT 2016:18 Váimo giella inneholder 104 forslag til tiltak. Noen av disse kan Sametinget følge opp alene, andre tiltak krever nært samarbeid med blant annet nasjonale myndigheter. Rapporten inneholder også en rekke forslag til lovendringer. Regjeringen er i gang med oppfølging av rapporten og har startet utarbeidelse av lovproposisjon med tilhørende meldingsdel. Sametinget vil i dialog med berørte departement arbeide videre med forslagene til lovendringer gjennom konsultasjonsprosesser. Forslag til lovendringer vil derfor ikke omtales i dette dokumentet.

Sametingets språkstrategi – Giälelutnjeme – Giellalåpptim – Giellalokten vil berøre ulike nivå innenfor flere samfunnsområder. Et helhetlig språkløft innebærer at Sametinget er avhengig av bistand fra hele samfunnet for å lykkes med dette arbeidet, og vi vil ta kontakt og inngå samarbeid med både offentlige og private aktører, næringsliv, kunnskapsinstitusjoner, kommunal og offentlig forvaltning, Sametingene i Sverige og Finland og ulike departementer.

I denne strategien har vi 3 hovedinnsatsområder, som igjen er inndelt i ulike satsninger. For hver satsning har vi en rekke konkrete tiltak. De tiltak og ordninger Sametinget ikke kan gjennomføre alene, eller ikke har myndighet over, er samlet i innsats-

område 2. Dette gjelder blant annet samisk språkområde, som Sametingets plenum behandlet i september 2018. Sametingets plenumsvedtak vil ligge til grunn for de videre konsultasjoner med regjeringen.

Sametingets språkstrategi – Giälelutnjeme – Giellalåpptim – Giellalokten har til hensikt å skape et solid løft for de samiske språkene i hele samfunnet. Vårt grunnsyn er at samisk og norsk skal være likestilte og likeverdige språk. For å nå et slikt mål vil det være behov for en solid språksatsning på alle samfunnsområder. Denne strategien skal vise en tydelig retning for språkpolitikken, og har som mål å gi en varig endring i samfunnet.

Giälelutnjeme – Giellalåpptim – Giellalokten er Sametingets langsiktige satsning på samiske språk, og er tenkt gjennomført over flere år. Strategiene er omfattende, og viser Sametingets helhetlige og sektorovergripende språkpolitikk for de kommende år. Den inneholder en rekke konkrete tiltak på ulike samfunnsområder, og vil følges opp av de ulike avdelingene i Sametinget.

Det vil igangsette en rekke tiltak mot aktører, og utarbeides virkemidler for å synliggjøre samiske språk i det offentlige rom. Samtidig vil det være viktig å sette i gang større prosesser som blant annet utviklingsprogrammer for de samiske språkene, etablering av samisk språkombud og konkrete språktiltak. Sametinget har som mål at tiltakene er igangsatt innen 2022. Sametinget vil parallelt med dette arbeidet følge opp regjeringens arbeid med lovproposisjon og tilhørende meldingsdel.

Vår visjon

Samiske språk er naturlige, samfunnsbærende og levende språk

Vår visjon er at samiske språk skal være en naturlig del av samfunnet, og at alle skal gis mulighet til å høre, se og bruke samiske språk på alle samfunnsområder. Samiske språk skal være en naturlig del av hverdagen for både samisk- og norsktalende.

Vår viktigste oppgave i dette arbeidet vil være å skape rom for samiske språk. Det innebærer at vi må legge til rette for opplæring i samisk, bruk av samisk på alle arenaer i samfunnet, vi må ha gode rammebetingelser og et lovverk som sikrer rett til bruk av samiske språk. Vi vil skape rom for samiske språk gjennom ulike satsninger, som vil kreve både menneskelige og økonomiske ressurser, språkfaglig utvikling og endring av dagens rammeverk.

Vi vil at alle samiske språk skal ha gode utviklingsmuligheter, og at vår språkpolitikk skal bidra til vekst og utvikling av de samiske språkene med utgangspunkt i språksituasjonen i de ulike språkområdene. Vi vet at situasjonen for de samiske språkene er forskjellig i de ulike språkområdene, og det er avgjørende at den fremtidige språkpolitikken har dette som utgangspunkt. Samiske språk er mangfoldige, og både geografisk utbredelse, antall språkbrukere og mulighet for bruk av samiske språk er forskjellige. Mens samiske språk i noen områder er i en vitaliserings- og utviklingssituasjon, er språkene i andre områder majoritetsspråk og brukes som naturlig kommunikasjonsspråk i dagliglivet. Vår oppgave er å legge til rette for at alle samiske språk, uavhengig av hvilken språksituasjon språket er i, styrkes og utvikles. Dette gjør vi best i nært samarbeid med de ulike språkmiljøene.

Vår språkpolitikk skal legge grunnlag for synlige og levende samiske språk. Styrking og utvikling av samiske språk er grenseoverskridende arbeid, og samarbeid over landegrenser og med andre aktører står sentralt i dette arbeidet.

Språkpolitikk er også samepolitikk som omfatter kultur, helse, opplæring, tradisjonelle næringer, justis og barn og unge. Språk omfatter alle områder i samfunnet, og vil derfor være et felles ansvar på tvers av sektorer. For å sikre samiske språk som fullverdige og samfunnsbærende språk på norsk side av Sápmi er språkpolitikken sektorovergripende. Det vil si at alle med ansvar for politikkutvikling og myndighetsutøvelse må ta språkpolitiske hensyn når de utformer og gjennomfører egen sektorpolitikk.

Med en helhetlig og samstemt språkpolitikk der nasjonale, regionale og kommunale myndigheter og andre aktører spiller på lag, skal vi legge til rette for at de samiske språkene blir naturlige og levende språk i samfunnet. Vi skal skape vekst, arbeidsplasser, synlige samiske språk og solide språkmiljø. Oppbygging av robuste språkmiljø gir gode opplæringsmuligheter og skaper rom for utvikling av samiske språk, som igjen er med på å sikre fremtidige språkbrukere.

Våre veivalg for fremtidig utvikling av samiske språk skal legge til rette for økt språkaktivitet gjennom involvering av aktører i hele samfunnet. For vi har tro på at samiske og norsk språk skal kunne være likestilte og likeverdige språk i samfunnet, og at språkene kan styrkes og utvikles side om side. Vi har over lang tid bygget opp kunnskap og erfaring som gjør oss rustet til å ta en ledende rolle i arbeidet for styrking og utvikling av samiske språk. Vi vet veien, og vil trenge din og samfunnets selskap på ferden.

Situasjonen for samiske språk

Alle de samiske språkene på norsk side av Sápmi defineres som truede eller særlig truede språk i UNESCOs liste over truede språk. I Finnmark er det to kommuner hvor samisk er majoritetsspråket, mens i de resterende kommunene i landet er de samiske språkene i en minoritetssituasjon.

Samisk språkutvalg konkluderer i sin utredning at «dersom alle de samiske språkene skal kunne overleve, og Norge skal kunne overholde sine internasjonale forpliktelser, kreves en kraftinnsats fra staten og alle involverte offentlige og private aktører». Utredningen viser at det er et stort behov for innsats for de samiske språkene på ulike nivåer i samfunnet og at det legges særlig vekt på barn og unges språkrettigheter.

Sentrale aktører i en helhetlig språkpolitikk

Sametinget vil styrke og utvikle samiske språk gjennom en helhetlig språksatsning hvor innsats rettes mot alle nivåer innenfor alle samfunnsområder. For at vi skal lykkes i dette arbeidet må all språkinnsats ses i sammenheng og bygge på hverandre. Språkpolitikken må dra i samme retning, enten det skjer i de samiske språkmiljø eller institusjoner lokalt, regionalt, nasjonalt eller internasjonalt.

Det grenseoverskridende samarbeidet skal sikre at de samiske språkene utvikles og styrkes i samme retning. Vi ønsker ikke en utvikling hvor skriftspråk eller terminologiutvikling går i ulike retninger. Samarbeid over landegrenser vil også styrke språktilbud for befolkningen. Opplæringstilbud, medietilbud, litteratur og terminologiutvikling er områder hvor det må tilrettelegges for økt samarbeid.

Nasjonalt må innsatsen for samiske språk på områder som synliggjøring, kompetanseheving og rekruttering bidra til målene

i Gieieleltnjeme – Giellaláhppim – Giellalokten. Det er behov for koordinering mellom sektorer og aktører som berører samiske språk. Staten har gjennom ulike departementer, statlige virksomheter, etater og institusjoner, inkludert fylkesmannen ansvar for at sektorer bidrar til styrking og utvikling av samiske språk.

Regjeringen er en viktig samarbeidspartner i språkpolitikken, og har på linje med Sametinget et ansvar for styrking og utvikling av samiske språk. Gjennom Grunnloven er staten forpliktet til å sikre den enkeltes rett til bruk av samiske språk. Rollefordeling mellom Sametinget og regjeringen har i noen tilfeller vært uklar. Samtidig som Sametinget har det overordnede ansvaret for styrking og utvikling av samiske språk, spiller regjeringen en viktig rolle i utøvelsen av dette ansvaret. Sametinget har ingen formell myndighet til å pålegge andre institusjoner å utarbeide tiltak som styrker og utvikler samiske språk. Sametinget alene kan heller ikke foreta lovendringer uten nær dialog og oppfølging av regjeringen gjennom stortingsproposisjoner.

Fylkeskommunene er gitt en bred samfunnsutvikler- og planleggingsrolle som innebærer ansvar for koordinering og utvikling i egen region. Gjennom sitt ansvar for videregående opplæring, fagskoler, regionale forskingsfond, kompetanse- og næringsutvikling har fylkeskommunene oppgaver med stor betydning for utvikling av samiske språk. Sametinget og fylkeskommunene har inngått samarbeidsavtaler om styrking og utvikling av samiske språk, kultur og samfunnsliv. Disse er viktige redskap i det videre arbeidet for å styrke samiske språk i regionen.

Kommunene er gitt en sentral rolle for lokal planlegging og samfunnsutvikling. Kommunene har ansvaret for lokal næringsutvikling, barnehagetilbud, helsetjenester, grunnskoleopplæring, kulturtilbud og andre tilbud for barn og unge. Kommuner i forvaltningsområdet for samisk språk

har i tillegg en rekke forpliktelser gjennom sameloven til å sikre befolkningens rett til opplæring og bruk av samiske språk. Gjennom samarbeidsavtaler mellom kommunen og Sametinget forplikter kommunen seg til aktivt bidra til styrking og utvikling av samiske språk lokalt. Gjennom Sametingets tilskuddsordning for tospråklighetstilskudd utarbeider kommunene 3-årige aktivitetsplaner. Disse planene er viktige redskaper i arbeidet for lokalt språkaktivitet.

De samiske språksentrene og andre lokale aktører som arbeider for styrking og utvikling av samiske språk er Sametingets viktigste samarbeidspartnere lokalt. Språksentrenes arbeid for å skape gode språkarenaer og opplæringstilbud spiller en viktig rolle i arbeidet med å skape robuste språkmiljø. Gjennom 3-årige aktivitetsplaner setter språksentrene seg langsiktige mål for språkarbeidet, og disse er gode redskaper i arbeidet for å utvikle samiske språk i virkeområdet.

Andre samiske institusjoner, organisasjoner og aktører spiller en viktig samfunnsrolle, og er med på å forme det samiske samfunnet. Det vil være viktig for Sametinget at disse institusjonene, organisasjonene og aktørene aktivt tar del i arbeidet for å styrke og utvikle samiske språk lokalt, regionalt og nasjonalt. Disse er også viktige samarbeidspartnere, og Sametinget har gode erfaringer med samarbeidstiltak med ulike institusjoner. Sámi allaskuvla, UiT Norges arktiske universitet, Nord Universitet, Nasjonalt senter for samisk i opplæringa, de samiske videregående skolene med flere er viktig samarbeidspartnere.

Målene i Gïelelutnjeme – Giellalåpptim – Giellalokten

Sametingets språkpolitikk bygger på et langsiktig arbeid og på oppfølgingen av VAT 2016:18 Váimo giella. Våre strategier for samiske språk vil være Sametingets styringsdokument i det videre arbeidet for oppfølging av Váimo giella.

De overordnede målene for Sametingets språkstrategi – Gïelelutnjeme – Giellalåpptim – Giellalokten er:

- Likestilte og likeverdige språk
- Synlige og samfunnsbærende språk

I denne strategien legges det vekt på overordnede 3 innsatsområder:

- Språktilbud for barn og unge
- Synliggjøring og samarbeid
- Rekruttering og kompetanseheving

1 Innsatsområde: Språktilbud for barn og unge

Mål: Barn og unge har tilgang til samiske språk i sin hverdag

Språk er lek, kommunikasjon, utforskning og forståelse. Språk er å uttrykke seg, delta i samfunnet og forteller hvem du er. Språk er minner og noe som samler oss. Språk er mestring, gir trøst og mot, og åpner for livslang læring. Å gi barn og unge tilgang til språk er derfor en av våre viktigste oppgaver. Barn lærer språk fra de blir født, og foreldre og familie er barns nærmeste samarbeidspartnere i språkkinnlæringen. Det språklige fundamentet legges i barneårene, der gode og trygge støttespillere og voksenrelasjoner er viktig for barnas språkopplæring.

Det er derfor en forutsetning at barn hører og bruker samiske språk i barnehage, skole og ellers i hverdagen. Språkteorier vektlegger viktigheten av utviklingen av barns begrepsforståelse, ordforråd, setningsoppbygging og språkbruk fra de er små. Barns språkkinnlæring legger grunnlaget for hele livet, og et godt språkmiljø spiller på denne måten en avgjørende rolle for språkkinnlæringa. Vår hovedoppgave vil være å bygge robuste og gode språkmiljø, som skaper mulighet for opplæring og bruk av språket i lokalmiljøet.

1.1 Opplæringstilbud for barn og unge

Opplæring i samiske språk må oppleves som interessant, motiverende og lærerik for barnet, og opplæringen må være av høy kvalitet. Rekruttering, kompetanseheving og kunnskap om sterke opplæringsmodeller vil være sentralt i dette arbeidet. Dette omtales mer under innsatsområde 3 – kompetanseheving og rekruttering.

Gjennom innspillmøter i forbindelse med arbeidet med denne strategiplanen, fikk Sametinget en rekke konkrete innspill fra

samisk ungdom. De vektlegger støtte, motivasjon og inspirerende læremetoder som viktig i opplæringa. De etterlyser mulighet til opplæring i flere samiske språk, forbedring av fjernundervisning og språksamlinger for alle elever som får opplæring i samiske språk.

Sametinget ser viktigheten av kvalitet i opplæringa, og at opplæringa i samiske språk skal oppleves som nyttig, verdifull og interessant. Vi vil derfor ha et større fokus på språk, lesing og skriving i barnehage, grunnskole og videregående opplæring.

Strategi for språk, lesing og skriving – språkløyper

Barn som har samisk som morsmål, og barn som får opplæring i samiske språk, er fremtidens språkbærere. For å sikre språkernes fremtid er det derfor nødvendig å sikre at flere barn får opplæring i samiske språk. Det er også viktig at alle elever opplever en reell utvikling i språket.

Gode språklige ferdigheter er avgjørende for barns lek og læring i barnehagen, for elevers lesing, skriving og læring i skolealder, og for den enkeltes muligheter til å nå sine mål og utvikle sitt potensiale. Sametinget vil at alle samiske barn skal få mulighet til å utvikle gode språk, lese og skriveferdigheter, slik at de lykkes i utdanning, arbeids- og samfunnsliv.

Regjeringen har utarbeidet og gjennomført nasjonal strategi for lesing og skriving – språkløyper 2016–2019. Målet med strategien var å styrke barnehagens språkmiljø, sammenhengen mellom barnehagen og skolens språkarbeid, styrke lærernes kompetanse innenfor språk, lesing og skriving, raskere identifisering av språkvansker, redusere antall elever med svake lese- og skriveferdigheter og øke antall elever med svært gode lese- og skriveferdigheter.

Det unike med denne strategien er at det for første gang satses systematisk og helhetlig på språk, lesing og skriving i både barnehage og skole, og at det utvikles praksisnære og kunnskapsbaserte digitale kompetansepakker som barnehager og skoler kan ta direkte i bruk i det lokale utviklingsarbeidet. Strategien omfatter introduksjonssamlinger for barnehager og skoler, gratis nettbaserte kompetansepakker og støtte til lokalt utviklingsarbeid i kommunene.

Kompetanseutviklingspakkene er utarbeidet av Lesesenteret, og de har opprettet et nettsted hvor alt av materiell til barnehager, skoler og videregående skoler er samlet. Kompetanseutviklingspakkene fokuserer på sentrale temaområder som barnehager og skoler kan bruke i sitt lokale utviklings- og kompetansehevingsarbeid. Nettstedet inneholder informasjon om arbeidet med språkløyper, ulike typer kompetansepakker, blogg, veilednings- og inspirasjonsfilmer og annet materiale til bruk i arbeidet med språk, lesing og skriving. Evalueringsrapporten viser at strategien har vært vellykket, og over 200 kommuner har søkt og vært språkkommune under prosjektperioden. Ingen kommuner i forvaltningsområdet for samisk språk har deltatt i arbeidet med språkløyper. Evalueringsrapporten viser at strategien var lite tilpasset samiske språk og at det var utviklet få kompetansepakker på samisk.

Nasjonal strategi for språk, lesing og skriving – Språkløyper bør utvikles og tilpasses de samiske språkene. Sametinget vil ta kontakt med kunnskapsdepartementet og utdanningsdirektoratet for en videreutvikling av strategien til samiske språk. Det vil være naturlig å samarbeide med Sámi allaskuvla og Nasjonalt senter for samisk i opplæringa i det videre arbeidet.

Grenseoverskridende barnehage- og skolesamarbeid

De samiske språkene er grenseoverskridende, og en effektiv språkpolitikk betyr et godt og konstruktivt samarbeid over landegrensene. Den samiske befolkninga bor spredt, og i mange områder er det hensiktsmessig å søke samarbeid for å sikre gode opplæringsmuligheter i barnehage, grunnskole og videregående opplæring. Flere steder er det naturlig å søke samarbeid over landegrensene, dette av både geografiske og språkmessige årsaker.

Dagens prosjekter og samhandling over landegrensene bør videreutvikles. Sametinget ser behov for et nordisk samarbeid gjennom Samisk parlamentarisk råd (SPR) og de nordiske sameministrene. Det vil eksempelvis være behov for samarbeid når det gjelder barnehage, opplæring, læremiddelutvikling, terminologiutvikling og medietilbud. SPR behandler saker av felles interesser for samer over landegrensene, og det vil være naturlig å legge en del av arbeidsoppgavene dit.

Det finnes barnehager og skoler som samarbeider over landegrensene. Det er behov for å styrke slike samarbeid, og også samarbeide om utvikling av pedagogisk materiell på de samiske språkene. Gjennom fellessamlinger og språkbad kan det samarbeides om personell, kompetanse og materiell. Det bør også opprettes et samarbeid om en nordisk utdanning av lærere. Det bør opprettes samiskspråklige opplæringstilbud for elever på tvers av landegrensene. Dette innebærer både samarbeid om felles lærerutdanning, utvikling av læremidler og gode løsninger med tanke på ulike skolesystem og læreplaner.

Selv om skolesystemet i de forskjellige landene er ulike, og ulike læreplaner skaper utfordringer vil det være viktig å legge til rette for samarbeid av ressurser, materiell og felles aktiviteter.

Sametinget vil:

- Ta initiativ til at Språkløyper utvikles og tilpasses de samiske språkene
- Arbeide for at flere elever får tilbud om samiske språksamlinger
- Arbeide for at elever får tilbud om opplæring i flere samiske språk
- Arbeide for et utstrakt og bedre samarbeid på barnehage- og skolefeltet
- Arbeide for at det opprettes en nordisk utdanning av lærere
- Arbeide for at sørsamiske barn på norsk og svensk side av Sápmi kan benytte et sørsamiskspråklig barnehagetilbud, uavhengig av bosted
- Ta initiativ til opprettelse av en felles digital læremiddeltjeneste for koordinering av læremiddelproduksjon og læreplanarbeid
- Arbeide for et samarbeid om lærerutdanning
- Arbeide for bruk av fjernundervisning over landegrensene
- Arbeide for at nasjonalstatene må ta ansvar for de nasjonale formalitetene som må på plass for etablering av to- eller flerstatlige skoler og barnehager

1.2 Språkarenaer og språklig støtte i nærmiljøet

For tospråklige eller flerspråklige barn og unge er språklig støtte i nærmiljøet og språkbad helt avgjørende for god språkutvikling. En viktig forutsetning for at samiske språk skal kunne bevares og videreutvikles er at det finnes språkarenaer hvor språkene faktisk er i bruk. Intensjonen om at samiske språk skal være dagligspråk kan vanskelig nås så lenge det ikke er mulig å bruke språkene i det daglige liv, i møte med det offentlige eller i kommunikasjon med omverdenen.

Mange steder er ikke samiske språk en naturlig del av dagliglivet, fordi det finnes få arenaer hvor samiske språk høres og brukes. Språkarenaer er viktige verktøy for

å skape møteplasser hvor samisk høres og synes. Særlig viktig er dette i områder hvor samisk ikke er majoritetsspråk. Det må legges til rette for reell bruk av samisk i samfunnet i form av arenaer og møteplasser for barn, unge og foresatte. De samiske språksentrene vil være veldig viktig i dette arbeidet. Spesielt foreldre uten morsmålskompetanse som velger opplæring i samiske språk for sine barn, behøver ekstra støtte for å sikre at barna får god språkprogresjon.

For at samiske språk skal brukes og utvikles, er vi helt avhengig av at samisk beherskes og brukes også på hjemmebane. Foreldre og foresatte må derfor få språkstøtte for å kunne følge opp sine tospråklige eller flerspråklige barn og deres samiskundervisning. Dette kan skje ved leksehjelp, språkdusj, samiskkurs med mer. Ved oppstart av nytt barnehage- og skoleår bør det tilbys samiskkurs til foreldre og foresatte som har barn som får samiskundervisning.

Språkleir

Samisk språkleir har blitt en viktig del av språkopplæringen til barn og unge i grunn- og videregående skole. Språkopplæringen tas ut av klasserommet, og det skapes en sikker sone hvor samisk er kommunikasjonsspråket flere dager i strekk. Sametinget ønsker at alle elever med samisk på skolen skal ha mulighet til å delta på språkleir, og det bør minimum arrangeres to språkleirer i løpet av et skoleår. Tilbudet bør være lokalt, med fokus på lokal dialekt og tradisjoner. Språkleir er ekstra viktig for elever med fjernundervisning, og i områder hvor samisk ikke er dagligspråk.

Nye språkarenaer

Sametinget vil at det skal opprettes nye språkarenaer for barn og unge, også arenaer som er utenfor barnehage og skole. Slike arenaer er med på å støtte opp om språkbruk, og det vil også gi samisk høyere status. Både lokale, nasjonale, digitale og allsamiske arenaer er viktige.

Lokale språkarenaer kan være fritidstilbud hvor samisk er kommunikasjonsspråk, lekegrupper, familietreff, toppturgrupper, søndagsskole osv. Digitale språkarenaer som samisk mesterskap i Counter-Strike, eller YouTube-challenges kan være nye arenaer som fenger nye målgrupper.

Det bør legges til rette for utveksling eller språkreise/språkbud til områder hvor samisk er hverdagsspråk for ungdom som ønsker å lære seg samisk. Det å lære språk og få mulighet til å bruke et språk der det er hverdagsspråk har store fordeler. Mulighet til å kunne følge undervisning på samisk, bo hos en samiskspråklig vertsfamilie, og mulighet til bruk av samisk i praktiske situasjoner i hverdagen er unik språklæring.

Sametinget vil:

- At det skal finnes språklig støtte til foresatte av to- og flerspråklige barn, i form av samiskkurs og språkdusj
- At språkleir for elever på grunn- og videregående skole videreutvikles
- At det utvikles nye språkarenaer for barn og unge
- Utarbeide kompetansepakker med forslag, ideer og veiledning på hvordan skape gode og lærerike samiskspråklige møteplasser

1.3 Samiskspråklig medietilbud

Et medietilbud tilpasset unge samers medievaner og preferanser bør utvikles og sikres. Det bør ikke tas for gitt at samisk ungdom endrer sine medievaner og returnerer til de tradisjonelle mediene i voksen alder. Den digitale verden er i rask utvikling. Sametinget må derfor til enhver tid etterstrebe et godt samiskspråklig medietilbud, tilpasset etterspørselen, slik at unge mediebrukere får et forhold til samiske medier. Det er viktig at unge mediebrukere får et forhold til samiske medier. I et videre arbeid med utvikling av medietilbud til samisk ungdom vil det være naturlig å inkludere aktører som Sametingets Ungdomspolitiske Utvalg

(SUPU), ulike samiske ungdomsorganisasjoner og ungdomsråd, samt ungdomsråd i de ulike fylkene. Medier som retter seg spesielt mot samisk ungdom bør også inviteres med i et slikt arbeid. SUPU har også vært engasjert i lignende tematikk og har blant annet i samråd med Ungdommenes Fylkesråd i Nordland og Troms tidligere i år, fremmet ønske om en egen samisk informasjonskanal for ungdom på nett. Et slikt tiltak er for øvrig i tråd med de foreslåtte tiltakene i regjeringens handlingsplan for samiske språk 2009-2016.

Sametinget kan i tildelingen av direktetilskudd til samiske medier som henvender seg til samiske unge, også stille krav om digitale løsninger og plattformer. Sametinget kan også med andre søkerbaserte tilskudd forsøke å motivere til innovasjon, for eksempel til utvikling av applikasjoner for mobil og nettbrett, tilpasset en ung målgruppe.

Sametinget registrerer forøvrig at et kvalitativt godt samiskspråklig tilbud til unge på alle samiske språk er mangelfullt. Både teksting og/eller dubbing til samisk av populære barne- og ungdomsprogram på NRK, som supplement til egenproduksjoner forankret i samiske verdier og samfunn, er et virkemiddel av unik verdi for samiske barns språk- og identitetsutvikling. NRK Sápmi erkjenner at de, i likhet med mange av dagens medier, ikke i tilstrekkelig grad lykkes med å nå den unge voksne målgruppen med relevant tilbud og innhold, og at de har utfordringer med å etablere seg som en foretrukken kanal blant de yngre målgruppene. Dette er et forhold som også Medietilsynet har pekt på i både 2016 og 2017.

Digital plattform

Medietilbud for barn og unge er i endring, og det vil være viktig at samiskspråklige medietilbud følger behovene i samfunnet og følger med på den teknologiske utviklinga. Det er behov for et variert og godt innhold

på lik linje med tilbud for norskspråklige, og det må sørges for at dette er tilgjengelig for brukerne. Spill, applikasjoner, YouTube og lignende tilpasset mobiltelefoner og data-maskiner kan skape gode digitale møtesteder, hvor kommunikasjon kan foregå på samisk. Det er et stort potensiale for samiske språk i den digitale verdenen, som det samiske samfunnet må utnytte.

Det er behov en egen portal hvor all informasjon som er relevant for samiske barn og unge er samlet. Siden bør inneholde informasjon om rettigheter, utdanningsmuligheter, kvoter, stipendordninger, språkressurser som spill, filmer og applikasjoner, samt oversikt over ungdomsorganisasjoner, link til digital helsesykepleiertjeneste, SANKS etc. Portalen kan også inneholde en enkel måte å kommunisere med barneombudet på, og det bør også være mulig å kunne stille spørsmål eller få veiledning i temaene som portalen inneholder. Dette vil gjøre det enklere for barn, unge og foresatte å finne frem til den informasjonen de har behov for.

I samarbeid med SUPU og de samiske ungdomsorganisasjonene bør det vurderes om infonuorra.no skal forsøkes gjenopprettet, og hvilket innhold det eventuelt skal ha.

Samisk barne-tv og applikasjoner

Samiskspråklig tv programmer er viktige for samiske barn, og har betydning for barns språkutvikling, selvfølelse og identitetsdannelse. Det er derfor viktig at det produseres og oversettes flere sanger, rim og regler for de aller minste, og alt innhold må samles slik at barn og voksne har det lett tilgjengelig. Et eksempel på dette kan være en samisk versjon av tv tilbudet NRK super og den populære applikasjonen NRK super, hvor alt av innhold rettet mot barn er samlet i en applikasjon.

Det bør også blåses liv i klassikere, spesielt på sør- og lulesamisk. Barn og unge kan ha stor glede av nytugivelser av eldre klassikere som for eksempel Mummitrollet, og

dubbete versjoner av populære barne-tv-figurer og allerede oversatte barnesanger.

Man må også gå i dialog med mediekringkasterne på svensk, finsk og norsk side for å finne en felles løsning for publisering av innhold til barn.

Film og serier for barn og unge

Behovet for samiske filmer og serier rettet mot barn og unge over hele Sápmi er stort, og tilbudet av samiske filmer er lite i forhold til etterspørsel og samfunnsbehov. Det er viktig at barn og unge har tilgang til samiske filmer og serier på samisk. Gjennom samiske filmer og serier vil barn og unge lære språkene, fremme språkene og det vil også bidra til språkvalg for lek og samspill. Samiske filmer og serier for barn og unge er viktige og nødvendige, fordi samiske filmer, i motsetning til dubbing og teksting av filmer, har et samisk innhold og et samisk perspektiv. Samisk filmkultur tar opp, bearbeider og videreutvikler mange av de utfordringer samisk kultur og identitet står i når det gjelder fortid, nåtid og fremtid. Samisk film er dynamisk og levende filmkultur med varierte, nyskapende og dagsaktuelle fremstillinger av samisk kultur og identitet. Samiske filmer og serier for barn og unge bidrar også til å spre kunnskap og informasjon om samiske språk, kultur og samfunnsliv til storsamfunnet. Utfordringen er at produksjonstilskuddet for samiske serier og samiske filmer ikke står i samsvar med produksjonskostnadene.

Dubbing av barnefilmer

Filmer for barn og unge er viktige språkformidlere, og filmer med samiske språkvalg og filmer med samisk tekstvalg vil derfor være viktig for barns språkutvikling. Sametinget ser behovet for et nordisk samarbeid gjennom Samisk parlamentarisk råd og de nordiske sameministrene for at samiske språk får en større plass i tv-kanaler, film og nettsider som er beregnet for barn og unge.

Det må stilles krav til nordiske filmproduksjoner med offentlig støtte, at film også skal dubbles til de samiske språkene.

Det må også stilles krav om at filmer for barn må ha ferdigdubbet versjon på samisk ved utgivelse av filmen.

Sametinget vil:

- I samarbeid med regjeringen utarbeide en nasjonal strategi for samiskspråklig medietilbud for barn og unge
- Være pådriver for å øke programtilbudet rettet mot barn og unge på alle de samiske språkene, og ta initiativ til opprettelse av en egen samisk barne-tv kanal
- At samiske språk skal vises og få større plass i det generelle medietilbudet, TV, filmer og nettsider rettet mot barn og unge
- Motivere til opprettelse og utvikling av digitale samiske mediealternativer til samiske barn og unge, på lik linje med nasjonale og internasjonale medietilbud
- Være pådriver for at det produseres filmer med samisk innhold og perspektiv for ungdom
- Ta initiativ til økte bevilgninger til samiske filmer og serier for barn og unge
- Stille krav til at nordiske filmproduksjoner med offentlig støtte skal dubbles til de samiske språkene
- Være pådriver for å opprette en digital plattform for samiske barn og unge
- Være pådriver for å opprette flere samiske spill, applikasjoner og youtubekanaler.
- Oppmuntre til økt grenseoverskridende samarbeid for å øke samiskspråklig medietilbud, og ta initiativ for at mediekringkasterne på svensk, finsk og norsk side finner en felles løsning for publisering av innhold til barn og unge

1.4 Samiskspråklig litteraturl tilbud for barn og unge

Litteratur hjelper oss til å utvikle språket og ordforrådet, og utvider vår bevissthet og gir nye ideer og begreper å tenke med. Litteratur stimulerer fantasien, og trener oss i å skape indre bilder. Litteratur gir kunnskap, og utvikler vårt følelsesliv og evne til empati. Litteratur gir inspirasjon, kraft, underholdning og spenning. Litteratur lærer oss grunnleggende etikk og lar oss fundere over riktig og galt, vondt og godt. Litteratur hjelper oss til å forstå oss selv og andre, gir oss selskap når vi er ensomme og viser at det meste kan ses fra flere sider. Litteratur er en viktig del av det å vokse opp.

Alle kan oppleve gleden av å lese, uavhengig av hvilke forutsetninger man har, men det kan ofte være slik at man behøver litt hjelp til å vise oss muligheten.

Samisk litteratur for barn og unge handler om litteratur på barnets språk, med innhold som er gjenkjennelig for barnet. Det må finnes et stort utvalg samisk litteratur for barn og unge, samtidig som det må produseres samisk litteratur som omhandler samiske barn og unges hverdag. Det vil derfor være viktig med både samiske nyproduksjoner og oversettelse av ikke-samisk litteratur.

Samiskspråklig litteratur omfatter også sosiale medier og den digitale verden. Blogg, debattinnlegg, nettartikler og lignende som er rettet mot barn og unge, og som kan stimulere til lese- og skriveglede på samisk.

Skrive- og leselystprogrammer

Sametinget ser behov for å øke produksjon av litteratur for ungdom, og ser i den sammenheng viktigheten av tekst og litteratur skrevet for ungdom og av ungdom. Vi vil derfor initiere to programmer; leselyst og skrivelest, rettet spesielt mot ungdom. Formålet med programmene er å øke interessen og motivere til lese og skrivelest. Programmene vil bestå av kurssamlinger,

skrive- og leseaktiviteter lokalt, veiledning, skrive- og lesekonkurranser, publisering av materiale og aktiv bruk av sosiale medier.

Sametinget ser kommunene og de lokale bibliotekene og fylkesbibliotekene som naturlige samarbeidspartnere i dette arbeidet. Regjeringen lanserte nasjonal leselyst strategi i 2013, og denne kan danne et godt grunnlag for hvordan satsingen kan utformes.

Oversetting av populærlitteratur – både for barn og ungdom

Sametinget har i liten grad prioritert oversettelse til samisk, men ser at spesielt behovet for litteratur rettet mot unge blir skadelidende av dette. For at barn og unge skal oppleve leseglede på samisk, etterlyses det flere oversettelser av populærlitteratur til unge og barn.

Oversettelse av utenlandsk litteratur til samisk må skje parallelt med den norske oversettelsen, slik at de utgis samtidig. Hva som oversettes til samisk vurderes uavhengig av hva som oversettes til norsk, og spesielt annen urfolkslitteratur vil være aktuelt.

Lydbok og e-bøker

Ikke bare må det produseres flere samiske lyd- og e-bøker til barn og unge, men de må også gjøres mer tilgjengelig. Lydbok-applikasjoner har blitt veldig populært, og gjør det enkelt å lytte til bøker. Samiske lydbøker burde enten få en egen applikasjon, eller inkluderes i allerede eksisterende applikasjoner.

Bibliotekene på norsk side av Sápmi har inngått avtale slik at de kan låne ut e-bøker. De samiske bøkene er enda ikke en del av dette tilbudet, det vil si at de ikke er tilgjengelig for de som ønsker å lese boka elektronisk. Samiske bøker må også komme under denne ordningen.

Sametinget vil:

- Igangsette skrive- og leselystprogram for barn og unge
- Igangsette skrivekonkurranse for ungdom
- Være pådriver for at populærlitteratur for barn og ungdom oversettes til samisk
- Være pådriver for at det produseres flere samiske lydbøker og e-bøker til barn og unge
- Ta initiativ til at også samiskspråklige bøker kommer inn under Norsk kulturråds innkjøpsordning for ny norsk skjønnlitteratur

1.5 Kulturtilbud for barn og unge

Samiske språk og samisk kultur henger nært sammen, gjennom kulturtilbud får barn og unge oppleve og bruke språket naturlig gjennom aktiviteter og lek. Sametinget vil være pådriver for at kulturskolene tilbyr et variert og godt samisk språk- og kulturtilbud. Et samarbeid mellom de ulike kulturskolene vil også være nyttig for å utveksle erfaringer og ideer. Sametinget vil derfor være pådriver for at det opprettes et kulturskolenettverk for kulturskoler i samisk språkområde. Vi vil også utarbeide et ABC-veiledningshefte for samiske språk- og kulturaktivitet i kulturskolen.

Sametinget ser også behovet for at det opprettes et nasjonalt samisk kulturverksted for barn og unge. Dette kulturverkstedet bør ha en ambulerende virksomhet og bestå både av et kontor og et nettsted. Barnas kulturverksted kan være støtte og veileder for kulturskoler, språksentre, ungdomsforeninger og andre i arbeidet for å utvikle gode språk- og kulturtilbud lokalt. Barnas kulturverksted bør omfatte både samisk musikk og joik, dans og drama, kunst og håndverk, samisk duodji og tradisjonell kunnskap.

Den kulturelle skolesekken (DKS) har for få samiskspråklige produksjoner. Det etterspørres av både skoler og de som jobber med DKS, men det er lite midler til å lage produksjoner som kan tas inn i DKS. Flere enn Sametinget må ha ansvar for at etterspørselen etter samiske produksjoner dekkes. Oppdragsgiverne til DKS må på lik linje med norskspråklige tiltak, legge til rette og være proaktive for å få flere samiske produksjoner.

Idrett er en fritidsaktivitet som mange samiske barn og unge er aktive med, og idrett har en sentral plass i det samiske samfunnet. Idrettsarrangement og treninger er en flott språkarena, og samisk må brukes og synliggjøres i større grad på slike arenaer. Å løfte samisk idrett på et høyere nasjonalt nivå, vil også kunne synliggjøre både samisk idrett og språk i en større sammenheng.

Sametinget vil:

- Videreutvikle kulturskolen og utarbeide en ABC for språklige aktiviteter i kulturskolen og andre språkmiljø
- Opprette kulturskolenettverk for kulturskoler i samisk språkområde
- Bidra til opprettelse av barnas kulturverksted
- Bidra til at det arrangeres Barnas språk- og kulturdag under samisk språkuke
- I dialog med idrettsforbund og klubber ta initiativ til synliggjøring og bruk av samiske språk på idrettsarrangement

1.6 Samiskspråklig helsetilbud for barn og unge

Barns møte med helsestasjonen

Et barns første møte med helsetjenestene skjer allerede før barnet er født. Hos jordmor får foreldre råd og veiledning gjennom ventetiden, og ofte tas valg av språk allerede da. For noen er samisk et naturlig

valg, fordi de vokser opp i et lokalmiljø hvor samisk er naturlig hverdagsspråk. Slik er det ikke for alle, og det vil være viktig at foreldre så tidlig som mulig støttes og veiledes i dette valget. Språk- og kulturkompetanse hos jordmødre spiller slik en viktig rolle. Ved å gi foreldre støtte, informasjon og veiledning i dette valget vil det å velge samisk kjennes som et trygt valg.

Helsestasjonen følger barnet fra fødsel til de fyller 18 år. Helsestasjonen skal gi råd og veiledning om alt som berører barnet, også barnets språkutvikling. For samiskspråklige barn, enten de har samisk som morsmål eller som andrespråk, vil det være svært viktig at kartleggingsmateriell og oppfølging av språkutvikling skjer på barnets morsmål. Det er også viktig at helsesykepleier har solid kompetanse om flerspråklighet, og generelt kunnskap om samiske språk og samisk kultur for å kunne gi gode helsetjenester. Det deles ut informasjonsmateriell ved alle besøk på helsestasjonen, disse er i liten grad oversatt til de samiske språkene. En likeverdig helsetjeneste innebærer at viktig og betydningsfull informasjon til barn og foreldre er tilgjengelig på barnets morsmål. Helsestasjoner oppfordrer foreldre om å snakke mye med barnet og lese for barnet for å styrke barnets språkutvikling. En samisk barnelitteraturveileder bør derfor være tilgjengelig på alle helsestasjoner.

Samiske barn vokser opp ulike steder i landet, og det vil være vanskelig å styrke språk- og kulturkompetansen i alle landets helsestasjoner. Vi ser derfor behovet for et pilotprosjekt med en samisk digital helsesykepleiertjeneste, hvor både helsestasjoner og brukere kan få råd og veiledning. Helsesykepleiertjenesten skal både være ett nettsted og et kontor, og aktivt arbeide for å nå ut til samiske barn og unge. Bruk av sosiale medier vil være viktig i dette arbeidet. «Helsesista» på Snap Chat følges av mange ungdom, og et lignende tilbud for samisk ungdom vil kunne bidra til gode og likeverdige tjenester.

Ungdommenes møte med helsestasjonen

Ungdomstiden er en viktig periode i livet. Det er kanskje den perioden i livet det skjer flest fysiske, psykiske og sosiale endringer, og der det gjøres veivalg som kan få stor betydning for livet senere. Perioden er grunnleggende for å skape sin egen identitet: Hvem er jeg, hva skal jeg mene og hva skal jeg bli? Endringene og omveltningene gjør at ungdomstiden kan oppleves som krevende for mange, selv om alt som skjer er helt normalt.

Det er en stor jobb å være ung og bli voksen. Overgangen fra barn til ungdom til voksen skal mestres. Samtidig som man skal ta stilling til de ulike valg enhver ungdom stilles ovenfor, har samisk ungdom en rekke valg de i tillegg må finne svar på. Samisk identitet og tilhørighet til det samiske samfunnet er en verdifull bagasje samisk ungdom har med seg. Dette kan imidlertid i noen tilfeller være vanskelig. Ungdom kan oppleve mobbing på grunn av sin samiske tilhørighet, man kan oppleve å ikke bli godtatt eller kjenne seg god nok.

Det er viktig at helsesykepleier har kompetanse til å fange opp disse utfordringene, slik at samisk ungdom blir møtt forståelse og kunnskap om samiske samfunnsforhold. For ungdom som vokser opp steder hvor det samiske er mindre synlig, og i større byer, kan det være en utfordring at helsesykepleier ikke har tilstrekkelig kompetanse. Utvikling av en samisk digital helsesykepleiertjeneste vil derfor være et av Sametingets pilotprosjekter innenfor helsetilbud for barn og unge.

Sametinget vil:

- Ta initiativ til opprettelse av en samisk digital helsesykepleiertjeneste for barn og unge
- Utvikle språk- og kulturveileder for jordmødre og helsesykepleiere
- Være pådriver for at alt av informasjonsmateriell på helsestasjoner oversettes til de samiske språkene
- Utvikle kompetansepakker for helsesykepleiere bestående av veilederhefte, informasjonshefte om språkvalg, kursserie, informasjonsmateriell på samiske språk, oversikt over samiske babybøker og pedagogisk materiell
- Være pådriver for at kartleggingsprøver skal være tilgjengelige på de samiske språkene, og at de er forståelige og har godt språk

2 Innsatsområde: Synliggjøring og samarbeid

Mål: Samiske språk synes og høres i samfunnet

Synliggjøring av språk er symbol på tilhørighet, tilstedeværelse og anerkjennelse. Samiske og norsk språk er offisielle språk på norsk side av Sápmi. Til tross for dette, er ikke samisk og norsk språk likeverdige og likestilte i dagens samfunn. Det vil ha stor betydning for den samiske befolkningen, både de som har samisk som morsmål og de som ønsker å lære seg samiske språk, at samiske språk synes i samfunnet. Det vil både løfte språkernes status, og gi den samiske befolkningen en følelse av anerkjennelse av sine språk og sin kultur. Synliggjøring av språk er viktig for den enkelte, da språk er personlig og identitetsdannende og nært knyttet til følelser.

Synliggjøring av språk skjer tydeligst gjennom skriftspråket. Gjennom skilting, kunstneriske uttrykk, dokumenter, hjemmesider og tekster vil språket synliggjøres. Et synlig språk er et grunnleggende hjelpemiddel i språkopplæring samtidig som det gir språket verdi. Det er derfor viktig å legge forholdene til rette for økt bruk av skriftspråket.

I arbeidet for å synliggjøre og utvikle de samiske språkene vil samarbeid med ulike aktører være avgjørende. Sametinget vil ikke alene kunne gi de samiske språkene et solid løft uten at både private og offentlige aktører er med på laget. Vi ønsker et helhetlig språkløft i samfunnet, og er avhengige av at både kommunal og offentlig forvaltning, næringslivet, private og offentlige aktører og deg som privatperson tar et større ansvar for å synliggjøre og bruke de samiske språkene. Vi vil bruke ressurser på å oppfordre, motivere og være pådrivere for at alle blir med på å skape rom for de samiske språkene i samfunnet.

2.1 Synliggjøring av samiske språk nasjonalt og internasjonalt

Det internasjonale året for urfolksspråk

I 2016 vedtok FN at 2019 skal være Internasjonalt år for urfolksspråk (IYIL2019). UNESCO har fått ansvaret for å lede planleggingsarbeidet. IYIL2019 er først og fremst en anledning til å synliggjøre og feire urfolksspråk, og invitere til partnerskap for å sikre språkenes framtid. Det er etablert en styringsgruppe hvor alle de syv urfolksregionene er invitert sammen med statene og FNs urfolksorganer. Sametingspresident Aili Keskitalo representerer de arktiske urfolkene i styringsgruppen, og er med i ledelsen av styringsgruppen.

UNESCO har lansert en egen hjemmeside for språkåret. Hit anmoder de alle om å legge inn informasjon om internasjonale konferanser, arrangementer og andre hendelser som planlegges i forbindelse med språkåret. Link til hjemmesiden <https://en.iyil2019.org>. Her er det også mulig for stater, organisasjoner, institusjoner og bedrifter å registrere seg som partnere, og bidra i arbeidet med språkåret. Språkåret planlegges avsluttet med en global konferanse med et sluttokument som er en veiviser for det videre arbeidet med bevaring og utvikling av urfolksspråk.

Sametinget vil ta initiativ til samarbeid med Sametingene i Sverige og Finland, og Samerådet om felles arrangementer og markeringer av året. Sametinget vil gjennom Samisk Parlamentarisk Råd arbeide for at de nordiske statene bidrar i markeringen av IYIL2019.

Språkkonferanse

Startskuddet for oppfølgingen av Gielelutnjeme – Giellalåpptim – Giellalokten og

markeringen av Det Internasjonale året for urfolksspråk skjer på en stor samisk språkkonferanse i Tromsø 4.–5. februar 2019. Konferansen vil være åpent for alle og Sametinget vil også invitere urfolk fra ulike deler av verden. Giieletutnjeme – Giella-låpptim – Giellalokten samt urfolksspråk i arktiske områder vil være noen av temaene under konferansen.

Stedsnavn symposium

Navnefaglig forskning er viktig for å synliggjøre samiske stedsnavn. Det er viktig å aktivt arbeide for å fremme samiske navnefaglig forskning. Den Nordiske samarbeidskomiteen for navneforskning (NORNA) arrangerer både konferanser og symposier, og vil i 2019 holde et seminar med temaet navn med minoritetsspråk, i minoritetsområder og i minoritetsposisjon. Dette symposiet arrangeres i Guovdageaidnu i april 2019 med Sámi allaskuvla som arrangør. Sametinget er samarbeidspartner og medfinansør. I tillegg til å løfte navneforskning vil dette symposiet være en kommunikasjonsarena for minoritetsspråknavneforskere og relevante aktører.

Samisk språkuke

Synliggjøring av samiske språk er en sentral del av Giieletutnjeme – Giella-låpptim – Giellalokten, og vi har sett behovet for å involvere og samarbeide med ulike aktører i arbeidet for at samiske språk skal synes i samfunnet. Vi foreslår derfor at det arrangeres samisk språkuke høsten 2019. Vi håper ulike institusjoner og aktører bidrar til å synliggjøre samiske språk lokal, regionalt og nasjonalt.

Det vil også være naturlig å synliggjøre samisk kultur under denne uka, og vi ønsker å vie en dag under samisk språkuke spesielt til barn og unge – barnas språk- og kulturdag. I den forbindelse vil vi også rette fokus mot alle barn og unge på norsk side av Sápmi for å øke kunnskapen om samiske språk og samisk kultur. Dette vil være viktig

i arbeidet med å forebygge fordommer og rasisme.

Vi ser det som naturlig å samarbeide med regjeringen og Sametingene i Finland og Sverige om en samisk språkuke som et ledd i markering av det internasjonale år for urfolksspråk. Vi vil også søke samarbeid med næringslivet, handelsstanden og private og offentlige aktører for å igangsette ulike aktiviteter og tiltak under denne uka.

Sametinget vil:

- Arrangere språkkonferanse, stedsnavnsymposium og samisk språkuke
- Oppfordre og invitere næringslivet og aktører til å delta og markere det internasjonale året for urfolksspråk og samisk språkuke
- Ta kontakt med regjeringen og Sametingene i Finland og Sverige om felles tiltak for markering av det internasjonale året for urfolksspråk.
- Utarbeide konkurranser og aktiviteter i forbindelse med samisk språkuke

2.2 Språkløft i samfunnet

Synliggjøring av språk i hverdagen er av stor betydning for språkets status og følelsen av tilhørighet og annerkjennelse. Vi opplever stor glede av å se våre språk synlige i samfunnet. Større nasjonale arrangementer slik som Arctic Race of Norway viste frem samiske språk og samisk kultur i beste sendetid. Vi har fulgt Ella Marie Hætta Isaksen gjennom høstens Stjerne-kamp på riksdekkende TV. Programmet har bidratt til synliggjøring av samisk kultur og språk, og vært med på å løfte frem joik som sjanger på en fin måte. Alle slike bidrag til synliggjøring av det samiske bidrar til både kunnskap om samiske språk og kultur i tillegg til at det har stor symbolverdi for den samiske befolkningen. Sametinget vil at flere private og offentlige aktører, næringslivet, handelsstanden og andre bidrar til slik synliggjøring av samiske språk og kultur.

Finland merker alle matvarer og husholdningsartikler både på finsk og svensk. Sametinget håper at matprodusenter vil ønske vårt initiativ til synliggjøring av de samiske språkene velkommen, og at næringslivet aktivt vil bidra i dette arbeidet. Vi tror ikke det står på viljen hos de ulike aktørene, men at manglende tilrettelegging gjør arbeidet utfordrende. Vi vil derfor utarbeide oppstartspakker med ordlister, fraser og nyttige uttrykk og gjøre disse tilgjengelige for aktører. Vi vil også invitere til møter hvor vi informerer om vårt arbeid med synliggjøring av samiske språk. Vi ser også at det kan være nyttig å utarbeide ferdige samiske skilt eller klistermerker som vi kan distribuere til barnehager, skoler, kommuneadministrasjoner etc. Som en takk for at aktører deltar i dette viktige arbeidet vil vi årlig dele ut språkpris til aktører som særlig har bemerket seg som frontfigurer for samiske språk lokalt og nasjonalt.

Synliggjøring av samiske språk handler også om kunnskapsformidling. Vi ønsker at det norske samfunnet skal få økt kunnskap og forståelse for samiske språk, kultur og samfunnsliv. Lærebøker i grunnskolen må derfor inneholde relevant kunnskap om samiske forhold. Det vil også være viktig at alle barn i barnehage og skole blir kjent med de samiske språkene, og vi tror at dersom alle barn på norsk side av Sápmi lærer noen samiske ord, vil det bidra til å høyne språkets verdi og samtidig gi økt forståelse for språklige forskjeller.

I andre flerspråklige land gis det opplæring i flere språk i skolen. Vi mener at alle barn på norsk side av Sápmi bør lære noen ord på de samiske språkene. Sametinget vil i samarbeid med samiske barnehager og skoler utarbeide en introduksjonspakke med samiske ord til alle landets barnehager og skoler.

Sametinget vil:

- Utarbeide oppstartspakker med ordlister, fraser og uttrykk, ferdigopptrykte skilt og klistermerker og informasjon om synliggjøring av samiske språk til distribuering i samfunnet.
- Invitere næringslivet til møter om vår satsning på synliggjøring av samiske språk
- Årlig tildele språkpris til aktører som fremmer samiske språk lokalt og nasjonalt.
- Utarbeide en introduksjonspakke med samiske ord til barnehager og skoler i landet

2.3 Synliggjøring av samiske språk gjennom informasjonsmateriell

Samiske språk må i større grad brukes i offentlig forvaltning, og offentlig informasjon må også gis på samiske språk, og offentlig informasjon må også gis digitalt på samiske språk. Det er viktig at språkene likestilles i praksis, både i kommunal og offentlig forvaltning. Dette er viktig for å sikre den enkeltes språkkrettigheter, og for synliggjøring og verdsetting av samiske språk på norsk side av Sápmi. Sameloven slår fast at i forvaltningsområdet for samisk språk, skal kunngjøringer fra offentlige organ som særlig retter seg mot hele eller deler av befolkningen, skje på samisk og norsk. Kravet til oversettelse av kunngjøringer omfatter oppslag, plakater, avisannonser med mer. Dette bør også gjelde utenfor forvaltningsområdet. I byer med samisk befolkning må det finnes informasjon og annonser på flere samiske språk.

Informasjonsmateriell omfatter informasjon, veiledning og kunnskapsformidling. Det utarbeides mye informasjonsmateriell i de ulike sektorene, og det vil være viktig at alle typer informasjon rettet mot hele befolkningen også finnes på de samiske språkene. Det bør være en automatikk i at all type

informasjon alltid utarbeides på de samiske språkene parallelt med norsk. Særlig dreier dette seg om informasjon rettet mot barn, unge og eldre innenfor helsesektoren.

I dag er et fåtall lover og forskrifter oversatt til samisk, eller kun til ett av de samiske språkene. Disse lovene er omtalt slik at de er av «særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkning». Det må komme tydelig frem hvilke lover og forskrifter man kan finne på samiske språk, og de må også være tilgjengelig på alle de samiske språkene på norsk side av Sápmi.

Sametinget vil:

- At informasjonsmateriell av viktighet for hele befolkningen oversettes til de samiske språkene, og lanseres også digitalt
- At annonsering i samiske områder også er på de samiske språkene.
- At lover og forskrifter også oversettes til lule- og sørsamisk, og fortløpende oppdateres på samiske språkene dersom det vedtas endringer.

2.4 Synliggjøring av samiske språk gjennom media og litteraturtilbud

Media og litteratur spiller en viktig rolle i samfunnet, og har et stort ansvar for å synliggjøre samiske språk og fremme god språkbruk. Gjennom media får vi både informasjon og underholdning. Samisk medietilbud omhandler både tilbud på samiske språk og innhold om samiske forhold, og spiller en viktig rolle i vår identitetsbygging. Media er i rask endring, slik som samfunnet for øvrig. Bosettingsmønstret er i endring, og en større del av den samiske befolkningen vokser opp utenfor de tradisjonelle samiske områdene. Dette har betydning for utviklingen av samiske språk, og skaper et økt behov for gode samiske medietilbud. I mange områder er språket i en vitaliseringsprosess. Samisk medietilbud

for den samiske befolkningen må gjenspeile dette, og være en bidragsyter til å styrke og utvikle språkene. Oppbygging av robuste språkmiljø innebærer å samle kompetanse og bygge opp solide institusjoner som ivaretar ulike samfunnsfunksjoner som ikke er ivaretatt i dag. Dette vil være viktig i arbeidet for å synliggjøre samiske språk og styrke og utvikle de samiske språkene i de ulike språkområdene. I denne sammenheng vil Sametinget se på mulige løsninger for oppbygging av sør- og lulesamiske mediemiljø. Dette for å skape større mediemiljø, bidra til å styrke språkmiljøene, og gi økt medietilbud på sør- og lulesamisk.

Det finnes i dag veldig få samiske programmer, filmer og produksjoner. Det må blant annet jobbes for at samiske språk får en større plass i tv-kanaler, filmer og internettsider som er beregnet for barn og unge. Det er viktig at programmene som lages og produseres i et land, er åpne for språkbrukerne i alle land med det samme språket. I dag er det ofte sperret slik at man for eksempel ikke kan se NRKs programmer fra utlandet. Dette er meget uheldig da flere språkbrukere ikke får nytten av programmene som er laget.

Samisk litteratur er svært viktig for god språkrøkt, det er derfor viktig at det utgis samisk litteratur som både har godt språk og som samtidig er tilpasset aldersgruppen og stimulerer til leselyst. Produksjon av samiskspråklig litteratur og oversetting av litteratur til samiske språk er viktig i arbeidet for å styrke og utvikle samiske språk. Samisk litteratur bør alltid også utgis digitalt. Rekruttering av samiskspråklige forfattere, styrking av de samiske forlagene, oversetting av utenlandsk litteratur til samisk parallelt med norsk, økonomiske ressurser til produksjon og oversetting av samiskspråklig litteratur vil være noen av Sametingets satsninger innenfor samisk litteratur.

Čális fal! -forfatterutdanningen er et samarbeidsprosjekt mellom Sametinget, Samisk Forfatter Forening (SGS) og Samisk

Kunstneråd (SDR). Formålet med prosjektene er å stimulere til flere skjønnlitterære bokutgivelse og rekruttere flere forfattere som skriver på samisk. Sametinget ønsker å utvikle Čális fall! videre, og mener det er naturlig at utdanningen legges inn under universitet/høgskole, slik at deltakerne får studiepoeng og rett til studielån. Det bør opprettes egne grupper for de ulike samiske språkene, og det vil også være nødvendig å søke samarbeidspartnere på svensk, finsk og russisk side.

Sametinget vil:

- Være pådriver for et økt programtilbud og at samiske språk må få en større plass i tv-kanaler, filmer og internettsider.
- Arbeide for å synliggjøre samiske språk på forsider på aviser, nettsider og lignende.
- Være pådriver for at det produseres flere applikasjoner på samiske språk
- Rekruttering av samisk språk- og kulturkompetanse innenfor samiske og norske medier.
- Arbeide for journalistisk opplæring til samiskspråklige, potensielle nye skribenter, spesielt i lule- og sørsamisk område.
- Igangsette rekrutteringstiltak for å få flere samiskspråklige forfattere
- Bidra til at Čális fall! -prosjektet videreutvikles
- Arbeide for at det opprettes et samarbeid mellom NRK, SVT og YLE angående samiske programmer, særlig for barn og unge

2.5 Skilting på samiske språk

Skilting på samiske språk vil være med på å løfte språkets status og gjøre språket synlig i det offentlige rom. Skilting har positive ringvirkninger og vil kunne bidra til at flere steder utvikler seg til flerkulturelle samfunn. I løpet av de siste årene har vi sett en økning i antall skilt, blant annet har Avinor og NSB skiltet flyplasser og togstasjoner

på samisk. Statens vegvesen har også fått opp flere stedsnavnsskilt etter veiene de siste årene. Samiske skilt i det offentlige rom løfter språkets status og verdi, samtidig som skiltene viser samisk tilstedeværelse og historie i områdene.

Skilting av reinbeitedistrikter som krysser bilveier vil bidra til økt synliggjøring av samiske språk samtidig som det vil bidra til bevissthet om samisk tilstedeværelse og kunnskap om samisk reindrift på norsk side av Sápmi. I tilknytning til slik skilting vil det være nyttig å utarbeide applikasjoner som forteller både om reinbeitedistriktet, flyttveier, historie og også trafikkinformasjon ved reinflyttinger og tilfeller hvor det kan forekomme rein langs veier. Sametinget ønsker at det de neste årene skal legges vekt på skilting og synliggjøring av offentlige bygg, institusjoner og steder.

Sametinget vil:

- At det skiltes på samiske språk på steder med godkjent samisk stedsnavn, og der man for øvrig skilter på norsk.
- At reinbeitedistrikt som krysser bilveier skiltes på samisk, og at det utarbeides tilknyttede applikasjoner som inneholder informasjon om reinbeitedistriktet
- At offentlige institusjoner skiltes på samiske språk, herunder; skoler, barnehager, helsesenter idrettsanlegg, kulturbygg etc.
- Bidra til at samiske språk synliggjøres på alle offentlige steder slik som flyplasser, busstasjoner, kinoer, kulturbygg og alle nasjonale bygg
- Oppfordre private firma og foretak til å synliggjøre samiske språk

2.6 Samiske stedsnavn

Bruk og synliggjøring av samiske stedsnavn er et viktig språk- og kulturfremmende tiltak. Samiske stedsnavn er også viktige kulturminner. Samiske stedsnavn beskriver

ofte stedet, enten hvordan det ser ut, eller hva stedet er brukt til. Det finnes også flere stedsnavn som man i dag ikke kan forklare, og man kan anta at disse er så gamle at selve ordet er forsvunnet ut av dagligtalen. I områder hvor språket over tid har blitt borte eller vært i liten bruk har mange stedsnavn forsvunnet. I slike tilfeller kan uttalen av navn endres, og slik være vanskelig å tolke betydningen av i ettertid. En systematisk registrering og innsamling av samiske stedsnavn, spesielt i områder med mangelfull innsamling av samisk navnemateriale vil være en god investering. I denne sammenheng er det også viktig å bygge opp et samisk navnefaglig arkiv som gjør navnematerialet lett tilgjengelig. Dette innebærer også å få samiske stedsnavn offentlig godkjent for bruk på kart og skilt.

For å få befolkningen til å bruke de samiske stedsnavnene er det viktig at de samiske navnene brukes i dagligtalen, og finnes på moderne plattformer, slik som applikasjoner. Slike applikasjoner kan inneholde historiefremstilling fra stedet, historien bak stedsnavnet, språk- og kulturformidling fra området og ellers annet aktuelt i forbindelse med navnet på stedet. For å skape større interesse og synliggjøre stedsnavn i større grad kan det avholdes ulike aktiviteter hvor stedsnavn er tema.

Sametinget vil:

- Bygge et samisk navnefaglig arkiv som gjør materialet lett tilgjengelig.
- Ha systematisk registrering og innsamling av samiske stedsnavn.
- Utvikle språkarenaer med stedsnavn som tema.
- Ha et spesielt fokus på innsamling av stedsnavn i områder hvor språket er i en revitaliseringsprosess.
- Ta initiativ til at det utvikles en applikasjon i tilknytning til stedsnavn med fokus på kultur, tradisjoner og historiefremstilling fra området.
- Oppmuntre til bruk av samiske stedsnavn også i norsk tale og tekst.

2.7 Terminologiutvikling

Felles terminologiutvikling for samiske språk på tvers av landegrenser og normering er viktig for å sikre fellesgrunnlaget for samiske språk. Det vil være svært uheldig om de samiske språkene utvikler seg i ulike retninger, da det vil kunne gi kommunikasjonsproblemer på tvers av landegrensene. Sametinget er opptatt av nordisk samarbeid slik at terminologien kan brukes over landegrensene. Målet er at terminologiutvikling, kvalitetssikring og normering skjer i gjennom et nordisk samarbeid bestående av både fag- og språkkompetanse. I dag er det samarbeidet over landegrensene prosjektbasert i organet Sámi Giellagáldu, som er underlagt Samisk Parlamentarisk råd (SPR). Utvikling av terminologi innenfor alle samfunnsområder er helt nødvendig for at språket skal kunne brukes innenfor de ulike fagfeltene. Mangel på terminologi skaper store utfordringer i dag, særlig er dette alvorlig for sør- og lulesamisk språk. Det er derfor viktig at det finnes et permanent organ som kan jobbe med terminologiutvikling, kvalitetssikring og normering. Sametinget ser behovet for at det opprettes egne terminologigrupper for pite- og umesamisk underlagt Sámi Giellagáldu,

Sametinget vil:

- Effektivisere terminologiutviklingsarbeidet
- Sikre at Sámi Giellagáldu blir et permanent organ for å normere samiske språk
- Arbeide for at det opprettes terminologigrupper for pite- og umesamisk språk

2.8 Samiske språk og bruk av IKT

For at de samiske språkene skal kunne følge den teknologiske utviklingen og digitaliseringen i samfunnet vil der være viktig at det blant annet finnes fungerende korrektureprogrammer, grammatikk- kontroller og

oversettelsesprogrammer. Dette vil være med på å gjøre det enklere å bruke samiske skriftspråk. Det er også viktig at det finnes andre teknologiske hjelpemidler, slik som for eksempel velfungerende talesynteser på de samiske språkene. Disse språkfaglige verktøyene må også oppdateres ved behov.

Samiske tegn i ulike databaser skaper utfordringer blant annet i forbindelse med registrering av samiske navn og stedsnavn. Det er et behov for teknologisk utvikling i forbindelse med databaser, GPS, applikasjoner og annet slik at det blir lett å bruke samiske tegn i disse. Digitale ordbøker og andre verktøy må også finnes på de samiske språkene. Det er avgjørende at disse er brukervennlige, og helst samlet på en plass, slik at de blir enkle å bruke.

Det må også finnes informasjon om hvilke språkfaglige verktøy som finnes, og disse må gjøres kjent i samfunnet. Informasjon om oppdateringer av språkfaglige verktøy må også nå ut til brukerne. For at alle skal kunne bruke de forskjellige språkfaglige verktøyene, så er det viktig at det finnes veiledning og teknisk hjelp for bruk av verktøyene.

Sametinget vil:

- Bidra til at det finnes velfungerende korrekturprogram, grammatikk-kontroller og oversettingsprogram på de samiske språkene og at de kommersielle bedriftene tar disse inn som standarder i sine produksjoner
- Bidra til at det arbeides videre med nordsamisk talesyntese, og at det utvikles talesyntese også på lule- og sørsamisk.
- Bidra til at det i programmer og registre skal være mulig å bruke samiske bokstaver.
- Utarbeide informasjon om hvilke språkfaglige verktøy som finnes og bidra til at det gis teknisk bistand og veiledning om bruk og installasjon av språkfaglige verktøy.

2.9 Kartlegge bruken av samiske språk

God språkpolitikk må ta utgangspunkt i de ulike situasjonene språket står ovenfor. Dette forutsetter god bakgrunnskunnskap og jevnlig kartlegginger. Det har vist seg å være vanskelig å få oversikt over antall språkbrukere fordi man ikke har registre som kan brukes til dette. Sametinget vil sammen med Statistisk Sentralbyrå (SSB) jobbe for at det utarbeides et design som kan brukes som grunnlag for å kartlegge antallet samiske språkbrukere. God språkplanlegging forutsetter at det gjennomføres jevnlig kartlegginger. Situasjonen for de samiske språk er ulike, ikke bare mellom men også innenfor språkene. Dette gjør at det er behov for ulike strategier for styrking og utvikling av samiske språk. For å innhente økt kunnskap om de ulike språksituasjonene, og slik sikre at strategier er tilpasset språkområdet er det behov for en kontinuerlig kartlegging av språkenes stilling. For å styrke pitesamisk, umesamisk og skoltesamisk er det først og fremst nødvendig å gjøre en del grunnleggende arbeid, slik som dokumentasjon og kartlegging av dagens situasjon for språkene. Kartleggingene av språkene skal brukes til å tilpasse språktiltak og tjenester i de ulike områdene. Det vil også være hensiktsmessig å registrere språk i folkeregistret, slik at man kan få tilbud om samiskspråklige tjenester uten å måtte be om det.

Sametinget vil:

- Utvikle en hensiktsmessig metode for å kartlegge antall samiskspråklige på norsk side av Sápmi
- At det foretas registrering av samiske språk i folkeregistret
- Arbeide for at Analysegruppa for samisk statistikk får ressurser for å jevnlig kartlegge og analysere situasjon og utviklingen av samiske språk på norsk side av Sápmi.
- Kartlegge dagens situasjon for pite-samisk, umesamisk og skoltesamisk på norsk side av Sápmi

2.10 Samarbeid med private og offentlige aktører

Sametinget bevilger i dag midler til flere institusjoner og aktører. Sametinget ønsker at tilskuddsmottakerne i større grad skal vurdere språkperspektivet ved sine prosjekter, på lik linje som det stilles krav om vurdering av kjønnsperspektivet i prosjekter og tiltak. Sametinget ser det som naturlig å innføre et språkkrav ved bevilgninger av både direktetilskudd og søkerbaserte tilskudd. Dette gjelder også tilskuddsordninger innenfor andre områder enn språk, eksempelvis kultur, næring og helse. Språkkravet innebærer at institusjonene og aktørene skal synliggjøre samiske språk, og/eller fremme bruk av samiske språk.

Det må fremkomme i søknader hvordan tilskuddet skal føre til økt synliggjøring og bruk av samiske språk, og dette skal rapporteres til Sametinget som en del av den ordinære rapporteringen over bruken av midlene. Sametinget ønsker at synliggjøring og bruk av samiske språk skal være et tema på møter med institusjoner og aktører.

Samarbeid med private og offentlige aktører innebærer også at aktører i større grad synliggjør og etterspør språk- og kulturkompetanse, og bidrar til at slik kompetanse oppleves som verdifull. Etterspørsel og verdsetting av språk- og kulturkompetanse vil bidra til attraktive arbeidsplasser, og slik være med på å bygge behov for språkkompetanse i samfunnet. Sametinget ønsker at private og offentlige aktører tar et større ansvar, og bidrar til at statusen til de samiske språkene løftes.

Private og offentlige aktører bør være aktive i arbeidet med å rekruttere samiskspråklig kompetanse til sine fagområder, og i større grad oppsøke videregående skoler og studiesteder for å rekruttere kompetanse mens studenter er under utdanning. Dette vil være med på å bidra til attraktive studier og konkurranse om kompetanse.

Videre vil det være nyttig for private og offentlige aktører og institusjoner å foreta en kartlegging av samiskspråklig kompetanse innenfor egen sektor, for slik til enhver tid kunne utarbeide en rekrutteringsplan for egen institusjon. Sametinget vil også oppfordre private og offentlige aktører om å vurdere å tilby studiehjemler eller lønn under utdanning for å sikre nødvendig samiskspråklig kompetanse til sin arbeidsplass eller institusjon.

I arbeidet for å sette i gang nye språktiltak, etablere nye språkarenaer og bygge opp robuste språkmiljø i samfunnet, er det behov for et godt samarbeid med ulike aktører. Samtidig som det er viktig å igangsette nye tiltak lokalt, regionalt og nasjonalt er det også viktig å se på hvordan eksisterende tilbud, ordninger og institusjoner kan implementere synliggjøring av samiske språk. Sametinget ser viktigheten av å være pådriver for at alle aktører i samfunnet bidrar til å fremme samiske språk og samisk kultur.

Videre handler det om å utvikle tilbud som er tilpasset målgruppene på de arenaer hvor de oppholder seg, og være nyskapende i forhold til utvikling av gode språktiltak. Særlig gjelder dette språktilbud for barn og unge. Den teknologiske utviklingen skjer raskt, og nye tilbud utvikles stadig. Utarbeidelse av språktilbud må derfor tilpasses dagens samfunn og teknologisk utvikling, og det vil være viktig å søke samarbeid med aktører innenfor ulike bransjer.

Sametinget vil:

- At institusjoner og aktører som mottar tilskudd fra Sametinget skal synliggjøre språket og/eller fremme økt bruk av samiske språk.
- Være pådriver for at private og offentlige aktører etterspør samiskspråklig kompetanse
- Være pådrivere for at private og offentlige aktører er aktive i rekruttering til fagområder

- Arbeide for at nasjonale institusjoner: Operaen, Nasjonalmuseet, Nasjonalbiblioteket, Nasjonalarkivet og andre som får statlig driftsstøtte programmerer samisk kunst og kultur. Dette bør nedfelles i institusjonenes vedtekter jmf. NRKs vedtekter (NRK-plakaten §16 og §22) vedtatt av Stortinget.

2.11 Samarbeid med samiske språksentre

Sametinget er opptatt av å sikre robuste samiske språksentre med faglig kompetanse, gode rammevilkår og et mangfold av språkaktiviteter.

De samiske språksentrene er viktige aktører i arbeidet med å styrke og utvikle samiske språk lokalt. Språksentrenes arbeid bidrar til synliggjøring av samiske språk, og er med på å skape samlingspunkter og arenaer for bruk av samiske språk. Samiske språksentre, i tillegg til barnehager og grunnskoler, har en sentral rolle i språkopplæringa lokalt. Språksentrene innehar viktig fagkompetanse og utgjør kjernen av samisk språkopplæring utenfor grunnskolen. Flere språksentre drar nytte av lokale språkbærere og overføring av tradisjonelle kunnskap utgjør en viktig del av språksentrenes tilbud.

De samiske språksentrene er ulikt organisert, og aktivitetene er varierte. Noen språksentre tilbyr språkopplæring på grunn- og videregående nivå via fjernundervisning, i tillegg til språkkurs for voksne. Andre språksentre har også tilbud til førskolebarn og skoleelever som støtte i opplæringa i barnehage og skole. Flere språksentre har vært aktive i utarbeidelse av læremidler. Språksentrene bidrar også til dokumentasjon av områdets historie, dialekt, kulturminner og registrering og dokumentering av stedsnavn. Mange språksentre utarbeider språktilbud spesielt rettet mot barn og

unge, og de bidrar til oppbygging av mange og viktige språkarenaer i lokalsamfunnet. De samiske språksentrene er ofte samlokalisert med samiske museer. Museene har en essensiell rolle i utviklingen av kultur-, språk- og samfunnskunnskap. De har derfor en naturlig rolle i arbeidet med å løfte de samiske språkene.

Sametinget har gjennom «Sametingets strategier for samiske språksentre» fra 2015 foretatt endringer av direktetilskudd til de samiske språksentrene, samt fastsatt strategier for å sikre faglige sterke språksentre, sikre gode rammevilkår for språksentrene og sikre tilbud i tråd med behovene i språksentrenes virkeområde.

Sametinget er opptatt av å styrke og utvikle de samiske språksentrene, og vi har en intensjon om at det skal opprettes flere språksentre. Siden 2015 har det kommet flere initiativer til etablering av nye språksentre. Som et ledd i arbeidet for å opprette flere språksentre utarbeidet sametinget en trappetrinns modell for språksentre under etablering.

Språksentrene utarbeider i dag 3-årige aktivitetsplaner, som i større grad skal sikre økonomiske forutsigbarhet. Sametinget arrangerer årlige språksentertreff i nært samarbeid med språksentrene. I tillegg er Sametinget i gang med årlige faglige samlinger for språksentrenes ansatte. Gjennom faglige samlinger håper vi å styrke språksentrenes kompetanse, samtidig som vi ser viktigheten av at det utarbeides strategier for rekruttering av fagkompetanse og kompetansehevingstiltak for ressurspersoner og ansatte i språksentrene. Sametinget vil også etablere et nettverksforum for språksenterledere. Gjennom et slikt forum ønsker Sametinget å styrke samarbeidet mellom Sametinget og språksentrene, og samarbeid mellom språksentrene. I arbeidet for å sikre språktilbud i tråd med behovene i språksentrenes virkeområde vil det være nyttig med felles strategier for måling av brukertilfredshet og gjennomføring av brukerundersøkelser.

Sametinget vil:

- Bidra til styrking av eksisterende og opprettelse av nye språksentre
- Invitere til samarbeid om lokale tiltak for synliggjøring av samiske språk og utvikling av språkarenaer og aktiviteter
- Styrke samarbeidet mellom sameetinget og språksentrene gjennom etablering av nettverksforum for språksenterledere og Sametinget
- Igangsette kompetansehevingstiltak for de samiske språksentrene

2.12 Samarbeid med samiske næringer

Samiske næringer er viktige bærebjelke for samiske språk, samisk kultur og samfunnsliv. Innenfor reindrift, fiske, landbruk og utmarksnæringer finnes det et levende, mangfoldig og rikt språk som har en egen terminologi. En stor del av denne terminologien lever kun i næringene, og det er viktig at det levende språket i næringene også når ut til samfunnet. Språk og terminologi er en viktig kilde for næringenes tradisjonelle kunnskap. Storfamilien har spilt en viktig rolle i overføring av tradisjonskunnskap og overføring av språk og terminologi. Dagens samfunn er i stadig endring, og det påvirker også språkutviklingen innenfor de samiske næringene. Språkbærere innen tradisjonelle samiske næringer innehar viktig kunnskap om samiske språk, tradisjon og verdier. Språket har tradisjonelt sett stått sterkt innenfor primærnæringene og de ulike næringene har spilt en viktig rolle som bærere av samiske språk og tradisjonell kunnskapsoverføring. Tradisjonelle samiske næringers rolle som språkopplæringsarenaer må ivaretas og styrkes.

Mange av de samiske næringene er en livsform og næring basert på sterke kulturelle elementer, hvor også de familiemessige og andre relasjoner er viktige. Næringene bidrar til å bevare samiske språk, verdier

og tradisjoner, og bidrar til at tradisjonell kunnskap holdes i hevd, videreutvikles og videreføres. Eksempelvis er reindrift en viktig bærer av det samiske språket. Det sørsamiske språket er på Unescos liste over svært truede språk og er avhengig av en livskraftig sørsamisk reindrift. Reindrift har derfor avgjørende rolle i bevaring av sørsamisk språk og kultur, men er også viktig for språkbevaring i andre samiske områder.

Sametinget ser det som viktig at språkbærere i samiske næringer brukes aktivt for å videreføre samiske språk både på formelle og uformelle arenaer. Særlig innenfor barnehager, grunnskole og innenfor lokale språktiltak vil bruk av språkbærere være nyttig og av stor verdi. Det vil kunne være nyttig at det utarbeides veiledere og ordninger for hvordan institusjoner kan dra nytte av språkbærere i opplærings situasjoner.

Inn på tunet og Ut på vidda – lærings- og omsorgsbaserte tjenester i landbruket og reindriften

Landbruks- og matdepartementet (LMD) har i samarbeid med Kunnskapsdepartementet (KD) igangsatt tiltaket «Inn på tunet». Dette er lærings- og omsorgsbaserte tjenester som bruker gården som læringsarena. Inn på tunet tjenester (IPT) er tilrettelagte og kvalitetssikrede velferdstjenester på gårdsbruk. Et felles mål for alle IPT-tjenester er at tjenestene skal gi mestring, utvikling og trivsel. Når skolen kjøper tjenester av en godkjent IPT-tilbyder, innebærer dette at elevene får ta del i arbeid og aktiviteter på gården. Det er et mål at arbeidet elevene tar del i, og aktivitetene på gården skal være mer enn bare arbeid og aktiviteter. Arbeidet skal i tillegg være knyttet til faglige og sosiale læringsmål. Tilbudet skal være innenfor rammene i læreplanen og kobles til kompetansemål i læreplanene for fag. For å sikre dette, er det viktig med et tett samarbeid mellom skolen og IPT-tilbyderen, der elevenes læringsutbytte er i fokus.

LMD og Norske Reindriftsamers Landsforbund (NRL) har sammen startet opp prosjektet «Ut på vidda» etter samme prinsipp som «Inn på tunet». Her vil arbeid i reindrifta gi utgangspunkt for læring og mestring. Sametinget ser stor verdi i tiltakene Inn på tunet og Ut på vidda og ser det som naturlig at disse tjenestene også har fokus på språkutvikling. Ut på vidda vil være en god arena for formidling og læring av tradisjonell kunnskap, språk og terminologi. Sametinget ønsker også at man skal se på mulighetene for å videreføre dette tilbudet til fiske, utmarksbruk og andre næringer hvor samiske språk er en del av hverdagen. På denne måten vil elever få kjennskap til språk og terminologi fra flere næringer, og også få ta del i en samiskspråklig arbeidsplass og får være med på utøvelse av samiske næringer.

Sametinget vil:

- Arbeide for at Inn på tunet- og Ut på vidda-tilbydere vektlegger samiske språk i sin aktivitet.
- Prioritere tilskudd til språkaktiviteter i Inn på tunet- og Ut på vidda-prosjekter
- Ta initiativ til at det utarbeides et pilotprosjekt med bruk av språkbærere i opplæringa.
- Utarbeide en veileder for bruk av språkbærere i opplæringssituasjoner
- Bidra til at det utvikles flere applikasjoner med tradisjonskunnskap og terminologi
- Igangsette ungdomsprosjekt «Dokumentasjon av tradisjonskunnskap gjennom film og tekst», hvor filmer vil samles og tilgjengelig gjøres.

2.13 Samarbeid med regjeringen

Et godt samarbeid mellom Sametinget og regjeringen er avgjørende i arbeidet for å styrke og utvikle de samiske språkene. Sametinget og regjeringen utarbeidet i

felleskap mandat til språkutvalget, og har hatt flere politiske og administrative møter etter at VAT 2016:18 Vájmo giella ble lagt frem. Både Sametinget og regjeringa ser viktigheten av å følge opp forslag til lovendringer og forslag til tiltak. Sametinget har et overordnet ansvar for samiske språk. Regjeringa spiller en viktig rolle i utøvelsen av dette ansvaret. Godt samarbeid mellom Sametinget og regjeringa skapes gjennom medbestemmelse og reell innflytelse i saker som omhandler samiske språk. VAT 2016:18 Vájmo giella omhandler en rekke tiltak og forslag på etablering av nye ordninger eller etablering av institusjoner. Flere av disse forslagene krever endring i gjeldende lovverk for å kunne gjennomføres. Vi løfter frem noen sentrale forslag fra Vájmo giella, som vi ser det som naturlig å følge opp.

Utviklingsprogrammer for de samiske språkene

Situasjonen for de samiske språkene er forskjellig i de ulike språkområdene, og det vil være viktig i den fremtidige politikkutviklingen at det tas utgangspunkt i språksituasjonen i det aktuelle språkområdet i planleggingen av språkutviklingstiltak. Sametinget vil i samarbeid med institusjoner i det aktuelle språkområdet ha et nært samarbeid om utarbeidelse av konkrete utviklingsprogrammer for de ulike språkene. Utviklingsprogrammer vil være gode redskap i Sametingets budsjettarbeid og vil gi forutsigbarhet i arbeidet for prioriteringer av språktiltak.

Det er ulike behov i de ulike språkområdene, og utviklingsprogrammer må derfor gjenspeile disse behovene. I det sørsamiske området hvor befolkningen er spredt over et stort geografisk område, står språket ovenfor en rekke andre utfordringer enn i det lulesamiske området hvor språkmiljøet er mer konsentrert. Det vil derfor være viktig å utarbeide planer og beslutninger som tar hensyn til dette. I arbeidet for å skape robuste språkmiljø er det en forutsetning at man tar utgangspunkt i eksisterende

institusjoner og ordninger, samtidig som man se på behovene i opprettelsen av nye institusjoner.

VAT 2016:18 Vájmo giella omtaler behovet for at det utarbeides både utviklingsprogrammer for de samiske språkene, og en felles handlingsplan for samiske språk. Sametinget vil følge opp dette, og ønsker i samarbeid med regjeringen, lokale språkinstitusjoner og språkmiljø utarbeide utviklingsprogrammer for de ulike språkene. I tillegg til utviklingsprogrammer for nord, lule -og sørsamisk, vil Sametinget i samarbeid med Sametingene i Sverige og Finland ta initiativ til utarbeidelse av utviklingsprogrammer for pite, ume -og skoltesamisk.

Samisk språkområde

I VAT 2016:18 Vájmo giella har samisk språkutvalg foreslått at dagens forvaltningsområde for samisk språk endres til samisk språkområde. Hensikten med det er at språkområdet skal være mer tilpasset ulik språkstatus i kommunene og det ble foreslått at kommunene deles inn i ulike kommunekategorier. Sametingets plenum har behandlet VAT 2016:18 Vájmo giella i flere omganger, sist under sak 053/18 Samisk språkområde. Plenum har foreslått at kommunene i språkområdet inndeles i fem kategorier; samiske språkressurskommuner, samiske språkutviklingskommuner, samiske språkvitaliseringskommuner, samiske bykommuner og potensielle samiske språkkommuner. Ett av virkemidlene for best mulig å kunne legge forholdene til rette slik at språkområdeordningen gjenspeiler den faktiske situasjonen i den enkelte kommune vil være gjennom ulike kommunekategorier.

For at den nye språkområdeordningen skal kunne bli gjeldende, må samelovens språkregler endres og styrkes. Samene har rett til å bruke og utvikle sitt språk, og Sametingets mål er at dette gjenspeiles i samelovens språkregler og i den nye språkområdeordningen. Samelovens språkregler

og Sametingets tilskuddsordning er viktige virkemidler i arbeidet med å nå Sametingets språkpolitiske mål på kommunalt nivå. Sametinget viser også til at lule-, sør-, skolte-, ume-, og pitesamisk er i en sårbar stilling, og det er viktig at behovene til disse språkene særskilt ivaretas.

Sametinget legger til grunn at denne saken blir gjenstand for videre konsultasjoner mellom Sametinget og regjeringen.

Språkressursentre

VAT 2016:18 Vájmo giella fremmer forslag om opprettelse av språkressursentre i sør-, lule- og nordsamisk språkområde. I rapporten har språkutvalget uttrykt som følger;

«Språkressurssentrene skal bidra til å sikre at språkrettighetene i større grad etterleves, og skal bistå kommuner og enkeltindivider i oppfyllelsen av samiskspråklige tjenestetilbud. Utvalget vurderer at språkressurssentrene skal ligge til Sametinget, og at dette kan bidra til å understøtte og tydeliggjøre Sametingets ansvar og koordineringsrolle når det gjelder utvikling, vitalisering og bevaring av de samiske språkene.

Språkressurssentrene er ment å samle kompetansen og styrke fagmiljøet knyttet til samiskspråklig tjenestetilbud i forvaltningen. Utvalget mener språkressurssentrene også skal ha en støttefunksjon for kommunene i det samiske språkområdet, og bidra til informasjons- og erfaringsutveksling. Språkressurssentrene vil være sentrale i å bistå kommunene, samtidig som kommunene fortsatt har en tilretteleggingsplikt og ansvar for forvaltning og etterlevelse av regelverket.

Utvalget vil understreke at språkressurssentrene vil være noe annet enn de eksisterende språksentrene, som i større grad har som mål å drive med språkutvikling.

Språkressurssenter skal ha en koordinerende rolle og ha en rådgiverfunksjon. I tillegg mener utvalget at språkressurs-senterne bør ha et ansvar knyttet til blant annet tolking, oversetting, informasjonsarbeid og fjernundervisning. Utvalget mener at de samiske språkressurs-sentrene kan tillegges oppgaven med å være utviklings- og kompetansesenter for skjermtolkning på samisk. Språkressurs-sentrene bør også få koordineringsansvar for oversettings- og tolketjenester til offentlige myndigheter.

Språkressurssentrene vil ha en særlig viktig rolle for det samiskspråklige barnehage- og skoletilbudet. Utvalget har diskutert om det burde opprettes en egen sørsamisk barnehage- og skoleenhet, men kommet til at oppgavene språkressurs-sentrene skal ha ansvar for kan ivaretas gjennom en barnehage- og skoleansvarlig ved sentrene.

Språkressurssentrene og en barnehage- og skoleansvarlig ved språkressurs-sentrene skal ikke erstatte etablerte institusjoner, men inngå som en styrking av etablerte tilbud. Utvalget mener oppgaver som skal legges til samiske språkressurssentre når det gjelder barnehage- og skolesektorene særlig skal være å tilby tjenester og å ha en tilretteleggingsfunksjon når nye samiskspråklige tilbud skal etableres.»

Sametinget ser at oppgaver som omhandler informasjon om rettigheter og ordninger både er foreslått lagt til språkombudet og språkressurssentrene. Videre ser vi at det er særlig oppgaver innenfor opplæring samt tolkings- og oversettingstjenester som er foreslått underlagt språkressurssentrene. Sametinget er usikre på om disse oppgaver nødvendigvis hører sammen, og om de bør legges til samme institusjon.

Dersom man imidlertid legger alle oppgaver knyttet til oversetting og tolking til statlige enheter – statlige tolkings- og oversettings-

tjenester, og oppretter et nasjonalt samisk språkombud med et større informasjonsansvar, ser vi at det er oppgaver knyttet til det organisatoriske innenfor opplæringssektoren som i dag ikke ivaretas av eksisterende institusjoner.

Nasjonalt senter for samisk i opplæringa er et ressurscenter særlig rettet mot lærere og barnehagepersonell i opplæringssystemet for å bistå med tilrettelegging for opplæring i samiske språk. Senteret arbeider innenfor hovedområdene lese – og skriveopplæring og muntlig språkutvikling. Dette innbefatter å styrke og fremme bruk av muntlig samisk i opplæringssystemet, kunnskap om flerspråklighet og språkrevitalisering, og formidle kunnskap om lesing og skriving. Nasjonalt senter for samisk i opplæringa har i stor grad oppgaver knyttet til pedagogisk veiledning innenfor opplæringssektoren, og har i liten grad organisatoriske oppgaver knyttet til opplæringssektoren.

Sametinget ser et klart behov for koordinering av en rekke funksjoner, samtidig ser vi at det i dag finnes en rekke oppgaver i samfunnet som ikke ivaretas av noen institusjoner. Dette er blant annet oppgaver som koordinering innenfor opplæringsfeltet. Det er et særlig behov for koordinering innenfor opplæringsfeltet i sørsamisk område fordi området er såpass spredt, og strekker seg over flere kommuner og fylker, samt over landegrensen.

Vi ser behov for at det etableres dialog og samarbeid mellom kommuner og skolemiljøer, veiledning av kommuner i planlegging av samisk opplæring, veiledning til foreldre om samiskspråklige barnehage- og skoletilbud og økt erfaringsutveksling mellom ulike aktører. Vi ser også behovet for et aktivt og målrettet rekrutteringsarbeid i de ulike språkområdene, og at det igangsettes kompetansehevingstiltak innenfor språkmiljøene. Vi vet også at det er behov for kunnskapsformidling rettet mot skoler og barnehager.

Ved vurdering av opprettelse av språkressurssentre vil det være viktig å se dette i sammenheng med samisk språkområde og nye kommunekategorier. Sametingets plenum har i september 2018 behandlet sak om samisk språkområde. Det foreslås ulike kommunekategorier ut i fra kommunenes språksituasjon. Kommunenes nåværende språksituasjon kan føre til at ingen lule- eller sørsamisk kommune blir en samisk språkressurskommune eller språkutviklingskommune. I utformingen av et nytt samisk språkområde må det vurderes om det likevel skal gis særskilt ansvar til noen av kommunene for lule- og sørsamisk. Det vil være nødvendig å spesielt se på hvordan språkressurssentrene eventuelt kan ivareta behovene til lule- og sørsamisktalende, samt andre samiske språk som pitesamisk, umesamisk og skoltesamisk.

Samisk språkombud og klagefunksjon

Språkutvalget foreslår at det opprettes et samisk språkombud. Språkombudets arbeidsområde omfatter alle enkeltindivider og grupper som faller inn under virkeområdet for bestemmelsene i sameloven kapittel 3. Ombudet har til oppgave å påse at rettighetene i sameloven kapittel 3 overholdes. Ombudet skal særlig følge med på at lovgivning om retten til opplæring i og på samisk blir fulgt, at samiske pasienter og brukere får benytte det aktuelle samiske språket i kontakt med helsevesenet, at en part eller tiltalt i en sak får benytte samisk som rettsspråk, og at et vitne eller en siktet får avgi sin forklaring på samisk.

Ombudet skal også følge med på at det gis tilstrekkelig informasjon til private om rettighetene som følger av sameloven kapittel 3. Språkombudet kan ta opp saker av eget initiativ, og selv avgjøre om saken gir tilstrekkelig grunn til behandling eller ytterligere undersøkelse.

Sametinget ønsker et overordnet språkombud for de samiske språkene som skal påse

og sikre rettighetene til den samiske befolkningen etter kapittel 3 i sameloven. I tillegg vil det være naturlig at språkombudet har en aktiv rolle i arbeidet for å gi informasjon om rettigheter og plikter, en slik informasjon må rettes både mot den enkelte bruker og mot kommunal og offentlig tjenesteyting.

Språkutvalget tar også for seg klage- og tilsynsfunksjon. Et tilsyn skal påse at lov- og regelverk overholdes. I dag er fylkesmannen tilsynsmyndighet, og denne ordninger foreslås videreført. Fylkesmannens tilsyn skal medvirke til at samiskspråkliges behov og rettigheter blir ivaretatt og at virksomhetene og institusjonene etterlever regelverket. Sametinget er opptatt av at det ikke bare føres tilsyn med hvorvidt en tjeneste gis eller ikke, men at tilsynet også skal omfatte kvaliteten på tilbudet. Dette vil særlig gjelde innenfor opplæringssektoren. Det finnes lite dokumentasjon på klager og brudd på samelovens språkregler. I tillegg er klagemuligheten lite kjent, og det kan tenkes at klageadgangen oppleves noe komplisert.

Sametinget ønsker en oversikt over tilfeller hvor brukere ikke får oppfylt sine rettigheter, hvem dette angår, hvilke typer rettigheter og innenfor hvilke sektorer dette forekommer. En slik oversikt kan utarbeides gjennom en brukervennlig applikasjon som gjøres kjent i samfunnet, som enkelt gir brukeren mulighet til å oppgi bakgrunn for klage. Gjennom en slik applikasjon vil det kunne være mulig å få god oversikt over; hvilket språkområde klagen kommer, innenfor hvilken sektor og brukers alder. En slik klageapplikasjon bør legges under språkombudet.

Statlige tolke- og oversettings-tjenester for de samiske språkene

Sametinget ser behov for en forbedring i oversetting og tolketjenester for de samiske språkene. Vår erfaring er at behovet for tolk i mange sammenhenger ses på som pasienten eller brukerens behov. Vi understreker imidlertid at behovet for tolking er like mye tjenesteyters behov for å forstå og

blir forstått. Dette innebærer at staten i mye større grad må ta ansvar for fungerende og tilfredsstillende tolkeordninger innenfor kommunal og offentlig tjenesteyting. Det bør etableres en statlig institusjon for oversetting og tolketjenester. Institusjonen skal ha ansvar for at offentlig informasjon oversettes til de samiske språkene, og bistå ulike sektorer med tilrettelegging for tolking. Det understrekes at det er den enkelte tjenesteyters ansvar å legge til rette for bruk av tolk, ha tilfredsstillende tolkeutstyr og at tolkingen gjennomføres på en forsvarlig måte.

Institusjonen skal bistå tolketjenestene i de ulike fagsektorene, være utviklings- og kompetansesenter for skjermtolker, ha koordineringsansvar for oversetting- og tolketjenester til offentlige myndigheter og bistå faginstitutioner.

Staten bør styrke tilsynet med at rettighetene i henhold til samelovens språkregler oppfylles.

Sametinget vil:

- I samarbeid med regjeringen, lokale institusjoner og språkmiljø utarbeide utviklingsprogrammer for de samiske språkene
- I samarbeid med regjeringen vurdere behovet for opprettelse av språkressurssentre
- Arbeide for at det opprettes et samisk språkombud med tilhørende klagefunksjon
- Bidra til at det opprettes statlige oversettings- og tolketjenester for nord-, lule- og sørsamisk

3 Innsatsområde: Kompetanseheving og rekruttering

Mål: Samiske språk og samisk kulturkompetanse innenfor alle samfunnsområder

Mangel på språkkompetanse er en stor utfordring på alle samfunnsområder. Særlig innenfor opplæringssektoren, helsesektoren, rettsvesen og kirken har dette vært en av de største utfordringene i arbeidet for styrking og utvikling av samiske språk. Behovet for samiskspråklig kompetanse er ikke bare stort innenfor den offentlige og kommunale tjenesteytingen, men også innenfor sosiale og kulturelle tilbud i samfunnet. Media, litteratur og kommunikasjon er områder hvor det kreves samiskspråklig kompetanse for å utvikle samiskspråklige tilbud.

En helhetlig satsning på rekruttering av samiskspråklig personell, og tilbud om opplæring i samisk for studenter og fagpersonell vil være helt nødvendig for å dekke fremtidige behov i samfunnet. En grunn til manglende bruk av samiske språk i forvaltningen er mangelen på samisk fagterminologi og trening i å bruke samiske språk i sitt arbeid. Det innebærer at utdanningsinstitusjoner må ta større ansvar når det gjelder utdanning av samisktalende studenter. Studentene må få mulighet til å lære samisk fagterminologi slik at de blir i stand til å bruke samisk i sitt virke etter endt utdanning.

Det er nødvendig at samiskspråklige rekrutteres til ulike yrker, for slik å sikre språkkompetanse på de ulike samfunnsområdene. Butenschøn-utvalgets utredning fremhever også viktigheten av å utvikle samisk som forsknings språk og slår fast at forskningsinstitusjoner må kjenne sitt ansvar for å utvikle kurstilbud på samisk på alle nivåer. Videre er samiskspråklig forskning grunnleggende for å utvikle et

samisk fagspråk, og at fagspråket inngår i byggingen av samisk som et fullstendig, og dermed samfunnsbærende språk.

Giælelutnjeme – Giellalåpptim – Giellalokten – Sametingets strategier for samiske språk vil omfatte økt kompetanse i samiske språk og samisk kultur innenfor alle samfunnsområder, rekruttering av ungdom til opplæring i samiske språk, og rekruttering av samiskspråklige til ulike fagutdanninger. Det vil være viktig at det igangsettes rekrutterings- og kompetansehevingstiltak. Samtidig vil Sametinget vektlegge at også utdanningsinstitusjoner, næringslivet og fagmiljø har et ansvar for å sikre samisk språk- og kulturkompetanse i samfunnet. Sametinget vil være pådriver for at det etableres et godt samarbeid mellom ulike aktører hvor formålet er en aktiv rekruttering og en systematisk kompetanseheving i samfunnet.

3.1 Kompetanseheving i kommunal og offentlig forvaltning

Kommuner i forvaltningsområdet for samisk språk er gjennom sameloven forpliktet til å gi befolkningen samiskspråklige tjenester innenfor den kommunale forvaltningen. Mangel på menneskelige ressurser og kompetanse i samiske språk og samisk kultur gjør at mange kommuner ikke klarer å oppfylle sine forpliktelser. Det er behov for et kompetanseløft innenfor den kommunale forvaltningen. Et kompetanseløft vil bestå av flere ulike satsninger. Det er behov for økt kompetanse i samiske språk innenfor alle sektorer i den kommunale forvaltningen. Det er behov for å videreutdanne i samiske språk, og at det igangsettes kompetansehevingstiltak slik at samiskspråklige bruker samisk i den kommunale

forvaltningen. I tillegg vil det være behov for å styrke kunnskapen om samiske forhold og kompetanse i samisk kultur og samfunnsliv. Sametinget ønsker å sette i gang veiledningsprogrammer for kommunene i samisk språkområde, og vil utarbeide programpakker med ulike kompetanseløft. Veiledningsprogrammer vil både ha som mål å bistå kommunene i arbeidet med å kompetanseheving i samiske språk og samisk kultur for kommunalt ansatte, og bistå kommunene i arbeidet med språkutviklingstiltak for innbyggerne i kommunene.

Innenfor offentlig forvaltning er mangelen på samisk språk- og kulturkompetanse også en stor utfordring. Nasjonale forvaltningsorganer utarbeider styringsdokumenter og fatter vedtak som berører den samiske befolkningen. For å sikre samisk perspektiv i alle prosesser som omhandler og vedrører den samiske befolkningen vil det være viktig at det offentlige forvaltningsnivået innehar solid kunnskap om samiske samfunnsforhold og samisk språk- og kulturkompetanse. Sametinget ser behovet for at alle offentlige forvaltningsinstanser innehar et minimum av kompetanse i samiske språk og samisk kultur.

For å bruke samiske språk innenfor alle forvaltningsnivåer i samfunnet er det behov for utvikling av et godt fagspråk. Dette gjelder særlig innenfor helse og justissektoren. I arbeidet for å utvikle godt fagspråk er det behov for terminologiutvikling. Det er stor mangel på helsefaglige termer og terminologi innenfor justissektoren i sør- og lulesamisk. Satsning på terminologiutvikling og utvikling av godt fag- og forvaltningspråk vil være avgjørende for muligheten til bruk av samiske språk innenfor de ulike samfunnsområdene.

I sametingsmelding om reindrift fra 2016 fremheves reindriften som en viktig bærer av samiske språk, og viktigheten av at reindriften fagspråk er i aktiv bruk både i næringa og forvaltninga. Det er særlig viktig

at man i forvaltningssammenheng er bevisst på bruk av den samiske terminologien og reindriften egne begrepsapparat, fremfor å konstruere nytt fagspråk som er ukjent for næringa.

Sametinget vil:

- Utarbeide veiledningsprogrammer for kommuner i samisk språkområde
- At alle kommuner i samisk språkområde utarbeider språkplan for å styrke samiske språk og samisk kultur i det kommunale tjenestetilbudet
- Bidra til at kommuner tilbyr studiehemler i arbeidet for å rekruttere samiskspråklig personell
- Sette fokus på terminologiutvikling og utvikling av godt fagspråk

3.2 Kompetanseheving innenfor helsesektoren

Kunnskap om samiske samfunnsforhold, språk og samisk kultur er nødvendig for å påvirke helsen til den samiske befolkning i positiv retning. Slik kunnskap er også en forutsetning for god kvalitet på tjenestene, og er nødvendig for ivaretagelse av pasientsikkerheten. Manglende kunnskap om samiske språk og samisk kultur i helse- og omsorgstjenestene reduserer også samiske pasienters tilgjengelighet til tilbudene.

Den samiske befolkningen opplever et større kommunikasjonsproblem i møte med helse og -sosialtjenesten enn majoritetsbefolkningen. For at samer skal få en likeverdig helse- og sosialtjeneste må tjenesten ha kunnskap om og kompetanse i samiske språk og samisk kultur på alle nivåer. Kvaliteten på tilbudene kan ikke være avhengig av enkeltpersoners spesialkompetanse eller interesse for samiske språk og samisk kultur, og den enkelte samiske tjenestemottaker skal heller ikke selv måtte definere sine behov for tilrettelagte helse- og sosialtjeneste.

Vi benytter oss av offentlige helsetilbud allerede før vi blir født, og gjennom hele livet. Det er viktig for pasientsikkerheten at kvaliteten på tilbudet er godt og at pasient og behandler forstår hverandre. Samisk språk- og kulturkompetanse er sentralt for tjenestetilbudet for den samiske befolkningen. En slik kompetanse må bli en del av utdanningene innenfor helse og omsorgstjenesten.

Det vil også være viktig at det foretas et kompetanseløft blant helsepersonell i ulike pleie og omsorgsykker. Videre vil det være nødvendig at det utvikles godt fagspråk, og at dette gjøres tilgjengelig for alle innenfor sektoren. Tilbud om en samisk sykepleierutdanning vil bidra til å dekke mangelen på samiskspråklige sykepleiere i helse Norge. Et slikt utdanningstilbud bør komme på plass så raskt som mulig.

I tillegg er det viktig at samisk språk- og kulturkompetanse blir en del av helsesykepleier- og jordmorsspesialiseringen. Rekruttering til legestudiet, særlig rekruttering av sør- og lulesamiskspråklige studenter vil ha stor betydning for likeverdige helsetjenester. Dagens kvoteordning ved enkelte legeutdanninger er ikke tilstrekkelig for å utdanne nok samiskspråklige leger.

Sametinget vil:

- Bidra til at helse- og sosialfaglig personell på alle nivå har samisk språk- og kulturkompetanse
- Bidra til at det etableres en samisk sykepleierutdanning
- Bevisstgjøre barneombudet om behovet for at de innehar samiskspråklig kompetanse
- Være en pådriver for utvidelse av de nasjonale teamene ved SANKS, slik at det blir større fagteam ved hvert kontor i lule- og sørsamisk område
- Være pådriver for at det tilbys konsultasjoner med samisktalende leger over telematikk. Denne ordningen bør vurderes brukt i helsesta-

sjoner når kartlegging av barn skal gjennomføres

- Ta initiativ til at det utvikles et elektronisk læringsprogram for helsetjenesten med fokus på samisk kulturforståelse
- Ta initiativ til at det etableres en veiledningsordning for fastleger med samiske pasienter
- At tolkeprosjektet ved Finnmarks-sykehuset videreutvikles slik at alle offentlige organer i helse- og omsorgssektoren på norsk side av Sápmi kan benytte tjenesten på både sør, lule- og nordsamisk
- Bidra til at samisk tolkeutdanning forbedres
- Ha en formell rolle i oppnevningen av representanter til styrer og utvalg i helse- og omsorgssektoren
- Sikre at samiske barns rett til kulturell og språklig oppfølging sikres under omsorg av barnevernet, eksempelvis gjennom plassering i samisk fosterhjem.
- Påpeke viktigheten av kontinuerlig informasjon til brukere om rettighetene i språkloven og hvordan de fungerer i praksis

3.3 Kompetanseheving innenfor opplæring

Barnehage

Utvikling av kvalitet i de samiske barnehagene er avhengig av at de ansatte får mulighet til å heve sin kompetanse individuelt og i et faglig fellesskap. En utfordring er å heve kompetansen i barnehagesektoren som er tilpasset sektorens behov. Sametinget ønsker å bidra til at barnehageeiere og ledelse iverksetter kollektive utviklings- og endringsprosesser. Dette nevnes i den nasjonale strategien «Kompetanse for fremtidens barnehage» (2018–2022). Strategien sier videre at arbeid med satsingsområdene må ses i sammenheng med pågående nasjonale satsinger.

Strategien nevner også at for å kunne ivareta det samiske innholdet i rammeplanen i samiske barnehager og samiske avdelinger, må barnehagen ha nødvendig kompetanse i samiske språk og kultur. Sametinget sammen med barnehagemyndighetene følger opp den nasjonale kompetansestrategien i en implementeringsprosess for samiske barnehager.

Kompetanse nevnes også i Rammeplan for barnehagen-innhold og oppgaver (2017), og det er tydeligere krav til hva som forventes av samiske barnehager, samiske avdelinger og andre barnehager med samiske barn. Rammeplanen nevner samiske språk og samisk kultur eksplisitt og er gjennomgående i rammeplanen. Dette betyr at alle berørte parter og aktører i den samiske barnehagesektoren må ha avklarte ansvarsforhold og et samarbeid må til om kompetanseutvikling, både nasjonalt, regionalt og lokalt nivå.

Sametinget mener at det er en selvfølge og må være et krav at ansatte i samiske barnehager er samiskspråklige og har kunnskap og kompetanse i samisk tradisjonskunnskap. Barnehageeier må gi de ansatte mulighet til å tilegne seg kunnskap og kompetanse i samiske språk, og det er viktig å ha gode kunnskaper om de ulike tradisjonelle aktivitetene.

For å øke kvaliteten i samiske barnehager har Sametinget satt i gang prosjektet «Sámi mánát ođđa searvelanjain». Prosjektets hovedmål er at samisk filosofi skal danne grunnlaget for innholdet i samiske barnehager der samiske verdier, naturfilosofi, språk, kultur, ledelse og tradisjonskunnskap er bærende elementer i det pedagogiske arbeidet. Sametinget vil at det i fremtidens samiske barnehager skal satses på å ta i bruk sterke språkmodeller tilpasset den enkelte barnehagens lokale behov og språknivå. Et av de viktigste satsingsområdene i prosjektet er samisk språkarbeid, dette skal følges opp ved å iverksette

implementeringsarbeid av sterke språkmodeller i barnehager.

Grunnopplæring

Mangelen på utdannede lærere med kompetanse i samiske språk, og om samisk kultur og samfunnsliv, fører til at elever i grunnopplæringen ikke alltid får det tilbudet de har rett til. Denne mangelen har også konsekvenser for kvaliteten i opplærings-tilbudet.

Mulighetene for og kvaliteten på undervisning i samiske språk i grunnopplæring skaper grunnlaget for det framtidige akademia i samiske språk. Mye står på spill for samisk språkutvikling og det samiske samfunnet generelt dersom samisk barnehage- og grunnopplæringstilbud ikke er av tilfredsstillende kvalitet. Det er utfordrende at det er stor mangel på samiskspråklige lærere, spesielt innen lule- og sørsamisk område.

Sametinget ser at det er behov for særskilte kompetansehevingstrategier for lærere i samiske skoler og samisklærere, bl.a. i skrive- og leseopplæring på samisk, tospråklighetspedagogikk, bruk av sterke opplæringsmodeller og metoder som gir vellykket språkopplæring. Det er behov for kompetanseheving i samisk duodji, flerkulturell forståelse og urfolkspedagogikk. Videre er det behov for økt kompetanse om hvordan samiske språk, samisk kultur og tradisjonell kunnskap kan transformeres til skolen, herunder integrering av samiske språk og samisk tradisjonell kunnskap i naturfag, samfunnsfag, matematikk og i andre fag og bruk av språkbærere i opplæringen.

Sametinget vil:

- Bidra til at lærere i barnehage og grunnopplæring har samisk språk- og kulturkompetanse
- Bidra til videreutdanning av samisklærere
- Styrke læremiddelproduksjon og ta initiativ til opprettelse av nordisk læremiddelsamarbeid

- Samle og utarbeide materiell om sterke opplæringsmodeller og arrangere seminar for lærere i samisk språkområde om bruk av sterke opplæringsmodeller
- I samarbeid med aktuelle aktører utarbeide metodekurs for språkbærere
- Bidra til at det satses på gode teknologiske løsninger for fjernundervisning
- Bidra til at bruk av teknologiske løsninger bør inngå i lærerutdanningen
- At kommuner må utarbeide et system for å avdekke etterspørsel etter samiske barnehagetilbud, og utarbeider tilbud i tråd med etterspørsel

3.4 Kompetanseheving innenfor justissektoren

Kunnskap om samiske språk, kultur og samfunnsforhold i justissektoren er nødvendig for samers rettsikkerhet. Det er stor mangel på samiskspråklig politi i de fleste kommuner, det finnes få jurister og dommere med samisk språk- og kulturkompetanse, og det er svært begrenset mulighet til bruk av samiske språk i kriminalomsorgen.

Det vil derfor være et stort behov for rekruttering av fagpersonell med samisk språk- og kulturkompetanse til justissektoren. Det bør gjøres en større innsats for å rekruttere til politihøgskolen og til jusstudier, og det bør vurderes innføring av samiske kvoter og stipendordninger. Samtidig vil det være viktig at utdanningsinstitusjonene innlemmer den samiske dimensjonen i utdanningene.

Det vil også være viktig å styrke språk- og kulturkompetansen i både nødmeldetjenesten, meldingsmottaket for hendelser og nye saker, og innenfor kriminalomsorgen.

Behovet for tolk innenfor justissektoren er stort, både ved politiavhør og særlig i møte med domstolene. Samisktalende opplever møte med domstolene som lite tilfreds-

stillende. Det er både mangel på mulighet til bruk av samiske språk, og manglende tilrettelegging for bruk av tolk. Brukere opplever at de under avhør, eller i rettsaker ikke får tilbud om simultantolkning, og derfor må avgi forklaring bruddvis. Dette vanskeliggjør en sammenhengende forklaring, og fører til en svært vanskelig situasjon for alle parter. Dette er ikke tilfredsstillende, og kan være en fare for den enkeltes rettsikkerhet.

Standardfraser i domstolene, slik som avgivelse av forsikring om sannferdig vitnesbyrd, bør oversettes til de samiske språkene og gjøres kjent i alle domstoler. Standard fraser brukt i politiet bør også oversettes og gjøres kjent i alle politidistrikt.

Sametinget vil:

- Ta initiativ til samisk kvote ved politihøgskolen
- Oppfordre til at det opprettes et samarbeid mellom Sámi allaskuvla, Politihøgskolen og Kriminalomsorgens utdanningssenter for å innlemme den samiske dimensjonen som en del av disse utdanningene
- Ta initiativ til et systematisk arbeid for å øke rekrutteringen av medarbeidere til domstolene, med særlig vekt på sør- og lulesamisk språkkompetanse
- Styrke språk -og kulturkompetansen hos ansatte i nødmeldetjenesten og i meldingsmottaket for hendelser og nye saker
- Bidra til rekruttering av samiskspråklig kompetanse innenfor kriminalomsorgen
- Legge til rette for at det finnes flere tolker med kompetanse innen de samiske språk som blir snakket av de berørte parter.

3.5 Kunnskap og forskning

Det savnes forskning som kan være grunnlag for Sametingets og regjeringens språkpolitikk. Samfunnsforskning med språk i sentrum og språksosiologisk forskning

kan være viktig for å vite hvilke tiltak som er hensiktsmessige i språkbevaringen. Det er også forsket lite på hvordan språket har forandret seg. Det statistiske materialet som er grunnlaget for samiske språkinitiativ begynner å bli foreldet, det er i dag usikkert hvor mange som snakker samisk hvis man ser på befolkningen i sin helhet og ikke bare på skolepliktig alder. Det savnes både kvantitativ og kvalitativ forskning innen samisk språkbeherskelse. Den kvalitative forskningen er utfordrende, men nødvendig for å identifisere hvilket nivå samiske språkbrukere behersker. I sum vil denne forskningen kunne bidra til å gjøre tiltakene for samiske språk mer effektive. Innen samisk litteratur og det verbale språket er det også behov for forskning.

Kvaliteten innenfor barnehage- og opplæringssektoren er avhengig av kunnskapsutvikling innenfor feltet. I evalueringsrapporten fra 2012 om Kunnskapsløftet 2006 Samisk, fremkommer det at ca. 80 % av elevene innenfor forvaltningsområdet for nordsamisk språk finner det enklest å lese norsk tekst, og at bare 18 % oppgir at de skriver samisk bedre enn norsk. Dette viser at det er behov for forskning på kvaliteten i språkopplæringen, og på metodikken og didaktikken innen høyere utdanning. Det er også behov for barnehage- og skoleforskning som kan gi kunnskap om hvilke tiltak som bør igangsettes for å heve kvaliteten på opplæringen i samiske språk, inkludert fjernundervisning og voksenopplæring.

Det å ha en velfungerende oppvekst- og utdanningssektor er en sentral del av det samiske velferdssamfunnet og viktig i utvikling av samfunns- og arbeidsliv. Mange og gode samiske barnehage tilbud er vesentlig for styrking av samiske språk og samisk identitet. Også kvalitativt godt samisk tilbud i grunnopplæringen er med på å forme den enkelte positivt og legger føringer for barn og ungdoms valg av høyere utdanning og yrkesvalg. I den forbindelse vil forskningsbasert kunnskap innenfor flere områder være

med på å styrke kvaliteten i samisk oppvekst- og utdanningssektor i tiden fremover.

Sametinget vil:

- Bidra til at det forskes på områder som har betydning for politiske beslutninger i arbeidet for å styrke samiske språk – sosiolingvistisk forskning
- Bidra til økt forskningsaktivitet innen samisk oppvekst- og utdanningssektor
- Arbeide for at det gjennomføres konsultasjoner med Norges forskningsråd om skoleforskningsprogrammer
- Bidra til økt forskningsaktivitet innen helse- og sosialektoren, herunder forskning på tjenestetilbudet til den samiske befolkningen

3.6 Rekruttering til opplæring i samiske språk – helhetlig opplæringstilbud

Sametinget vil sikre at de som faktisk velger samisk, skal være aktive brukere av språket. Det må derfor legges opp til et helhetlig opplæringsløp i samiske språk. Et helhetlig opplæringstilbud i samiske språk vil kunne bidra til at det bygges opp samiske kompetansemiljøer flere steder, og dermed vil man kunne utnytte de faglige ressursene bedre enn i dag. I dag er det kun et studiested for høyere utdanning som gir undervisning på samisk, om man ikke har valgt å studere samiske språk- eller litteraturstudier.

Sametinget ser behovet for å opprette en egen mentorordning knyttet til opplæring i samiske språk. Alle som starter på et opplæringsløp i samisk, uansett nivå, skal tildeles en mentor. Formålet med mentorordningen er å gi støtte utenfor undervisningsrommet i form av uformelle samtaler, grammatisk hjelp, og en plass å henvende seg til med språklige spørsmål. Mentorprogrammet skal være en trygg arena å øve på å snakke og skrive samisk.

For at samisk skal fortsette å være i aktivt bruk, er vi avhengig av at flere voksne velger å lære seg samisk. Begynneropplæring i samisk for voksne er nødvendig og viktig for utviklingen av samiske språk. For at voksne som har vokst opp uten samisk språk skal kunne ta del i videreføringen av samisk språk, må de selv kunne språket.

Det er et stort behov for begynneropplæring for voksne i samiske språk. Samisk språkundersøkelsen fra 2012 viser at folk ønsker opplæring i eget lokalmiljø, at dette bør suppleres med snakkegrupper eller arenaer for bruk av samisk. På den måten vil man kunne fylle spranget mellom Samisk 2 og semesteremne i samisk, som kan oppleves som for langt for mange. Mentorordningen vil være ekstra viktig for denne gruppen.

Man lærer ikke språk kun på skolebenken, og skal man sikre en et helhetlig opplæringstilbud må man skape språkarenaer hvor man får praktisert samisk. En økning av antall brukere av samiske språk er avhengig av muligheter for bruk av samisk på alle samfunnsområder og i alle sammenhenger. Tilbud må være basert på lokale behov, og det er derfor naturlig at de samiske språksentrene har ansvar for gjennomføring. For områder hvor det er langt til nærmeste språksenter, må det være mulighet for hospitering/språkreise/språkbud.

Språkarenaer vil fungere som en språklig støtte ved siden av undervisningen, og er helt avgjørende for god språkutvikling.

De som allerede er i jobb må også ha muligheten til å ta opplæring i samiske språk som er tilpasset fagfeltet/yrket sitt. Det vil gi trygghet i bruk av samisk innenfor sitt fagfelt. Derfor vil Sametinget at det utvikles videreutdanning i samisk, tilpasset ulike fagfelt/yrker. For eksempel må det opprettes relevante tilbud på etter- og videreutdanning til ansatte i forvaltning. Utdanningen kan gjennomføres på høgskole/universitet, men også elektronisk.

Videreutdanningen skal gi studiepoeng. De som mangler formell kompetanse, må tilbys mulighet til å ta semesteremne først.

Sametinget vil:

- Arbeide for at det til enhver tid finnes utdanningstilbud fra begynner- til doktorgradsnivå i sør-, lule- og nord-samisk språk og bidra til rekruttering til disse utdanningene
- Bidra til at det opprettes et mentorprogram i tilknytning til opplæring i samiske språk
- Bidra med stipend til studenter som tar høyere utdanning innenfor samiske språk og innenfor prioriterte profesjonsutdanninger
- Arbeide for å opprette stipendiatstillinger på masternivå i lule- og sørsamisk språk
- Arbeide for at det opprettes flere nettstudier i enkeltemner

3.7 Rekruttering av samisk-språklige til høyere utdanning innenfor ulike fagområder

Det samiske samfunnet står ovenfor store utfordringer når det gjelder rekruttering av samiskspråklige ansatte som behersker nord-, lule- og sørsamisk. Det er stor mangel på utdannet fagpersonell med kompetanse i samiske språk og samisk kultur innenfor de ulike samfunnsområdene. Dette gjelder over hele landet, og merkes spesielt innenfor opplæring og helse.

Mangel på fagkompetanse oppgis som hovedårsak for at kommuner i forvaltningsområdet for samisk språk ikke oppfyller sine forpliktelser i henhold til samelovens språkregler. Det er derfor behov for en bred satsning på rekruttering og opplæring av fagfolk i utviklingen av et samiske tjenestetilbud. For at kommunal og offentlig forvaltning skal være i stand til å gjennomføre sine forpliktelser i forhold til en rekke lover

som barnehageloven, opplæringsloven, samelovens språkregler og lover innenfor helse -og omsorgssektoren forutsetter det samisktalende fagpersonell. Arbeidet med å rekruttere fagkompetanse innenfor alle samfunnsområder er utfordrende, og krever innsats på ulike nivåer. Det må rettes innsats mot elever i videregående skole slik at man får rekruttert studenter til de ulike fagutdanningene. Det er nylig oppstartet sørsamisk og lulesamisk lærerutdanning. I den forbindelse har det blitt gjort en aktivt og solid innsats med å rekruttere studenter til utdanningene, både gjennom økonomiske virkemidler og oppsøkende virksomhet.

De samiske videregående skolene, samt elever som får opplæring i samiske språk på videregående skole er fremtidens fagpersonell. Det vil være viktig at man i sterkere grad er synlige, aktive og driver informasjons og rekrutteringsarbeid ovenfor denne gruppen. Informasjon om kvoteordninger, stipendordninger og arbeidsmuligheter vil stå sentralt i dette arbeidet. I tillegg vil det være viktig å bevisstgjøre elever i videregående skole om viktigheten av samiskspråklig kompetanse og hvilke ressurser de vil være i fremtiden. Som et ledd i rekruttering av fagkompetanse tildeler Sametinget stipend til elever på videregående skole som får opplæring i samiske språk. Sametinget kan i tildelingsbrev legge ved informasjon om studiemuligheter, kvoteordninger og stipendordninger. Det vil også være aktuelt å arrangere språkkonferanse for ungdom i videregående skole med fokus på karrierevalg og studiemuligheter.

Det vil være viktig at opplæringen i samisk som 1. og 2. språk fungerer godt i videregående opplæring. Det store frafallet fra opplæringen i samisk som 1.språk i videregående opplæring gir grunn til bekymring for bruken av samiske språk, og for rekruttering av samiskspråklige til høyere utdanning og forskning. I tillegg til frafallet fra

førstespråkopplæringen er det et stort frafall generelt, og spesielt blant gutter. Dette er en ekstra utfordring for rekruttering videre til høyere utdanning og forskning. Rekrutteringsgrunnlaget til samisk høyere utdanning og forskning består ikke kun av de omtalte elevene i videregående opplæring. Også elever uten samisk i fagkretsen er aktuelle studenter til samisk høyere utdanning. Det har over flere år vært gjort en innsats ved Sámi allaskuvla for å kvalifisere studenter til samisk høyere utdanning.

Sámi allaskuvla fikk i 2009 i oppdrag av Kunnskapsdepartementet å opprette og lede en nasjonal arbeidsgruppe med siktemål å utarbeide en strategi for rekruttering til samisk høyere utdanning. Det var særlig lagt vekt på samisk lærerutdanning og samiske språk. Nasjonal rekrutteringsstrategi for samisk høyere utdanning 2011–2014 ble vedtatt av Kunnskapsdepartementet i 2011. Rekrutteringsstrategien har vært fulgt opp av Samisk lærerutdanningsregion, et samarbeidsorgan bestående av Sámi allaskuvla, Høgskolen i Nord-Trøndelag, Nord Universitet og UiT Norges arktiske universitet. Det ble avholdt en evalueringskonferanse i april 2014, der det blant annet ble pekt på at rekruttering til samisk høyere utdanning må forankres i ledelsen i utdanningsinstitusjonene, og i et gjensidig forpliktende samarbeid mellom institusjonene.

Dette samarbeidet må sikres økonomisk, blant annet gjennom årlige tildelinger fra Kunnskapsdepartementet. Andre tiltak for å rekruttere samiske studenter eller studenter til samisk høyere utdanning og forskning er samiske studentkvoter i profesjonsstudier, ulike typer stipender og nedskrivninger av studielån. Sametingets stipendordning for høyere utdanning er det viktigste virkemiddelet Sametinget har for å stimulere og rekruttere til utdanning som det samiske samfunnet har behov for. Sametinget prioriterer i sitt årlige budsjett hvilke studier som kommer inn under ordningen.

Sametinget vil:

- Bidra til økt rekruttering av samisk-språklige til ulike fagområder
- Bidra til økt rekruttering til samisk høyere utdanning
- Utarbeide gode stipendordninger
- Utarbeide og distribuere informasjon om utdanningsmuligheter, kvoteordninger, stipendordninger til elever i videregående skole
- Arrangere karrierekonferanse for elever i videregående skole, og utarbeide digital katalog over studietilbud
- Arbeide for at det opprettes flere nettstudier i enkeltemner

